

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Abdullah GELMEZ

TAHİR BÜYÜKKÖRÜKÇÜ'NÜN PERSPEKTİFİNDEN TASAVVUF VE
MEVLÂNÂ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2025

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Abdullah GELMEZ

TAHİR BÜYÜKKÖRÜKÇÜ'NÜN PERSPEKTİFİNDEN TASAVVUF VE
MEVLÂNÂ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Cennet Ceren ÖZTÜRK

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Şaban ARGUN

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi İsa YALÇIN

MUŞ-2025

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TAHİR BÜYÜKKÖRÜKÇÜ'NÜN TASAVVUFİ KİŞİLİĞİ VE TASAVVUFA

BAKIŞI

1.1. TAHİR BÜYÜKKÖRÜKÇÜ'NÜN TASAVVUFİ KİŞİLİĞİ.....	5
1.1.1. Tahir Büyükkörükçü'nün Hocaları ve Tarikata İntisabı	9
1.2. TAHİR BÜYÜKKÖRÜKÇÜ'NÜN ESERLERİNDE VE VAAZLARINDA	
TASAVVUFİ İSTİLAHLARI ELE ALIŞI.....	11
1.2.1. Havf (Allah Korkusu).....	13
1.2.2. Hayâ	14
1.2.3. İhlâs	16
1.2.4. Murakabe.....	17
1.2.5. Recâ.....	18
1.2.6. Sabır	20
1.2.7. Rızâ.....	21
1.2.8. Şükür	23
1.2.9. Takvâ	24
1.2.10. Tevbe	25
1.2.11. Zikir	27
1.2.12. Zevk ve Şevk.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

TAHİR BÜYÜKKÖRÜKÇÜ'NÜN MEVLÂNÂ'YA BAKIŞI

2.1. MEVLÂNÂ TAVSİFLERİ.....	33
2.1.1. Aşk Eri.....	34
2.1.2. Kur'ân Kâşifi Bir Veli	36
2.1.3. Mükemmel Ahlak Sahibi.....	38

2.2. BÜYÜKKÖRÜKÇÜ’NÜN MEVLÂNÂ SAVUNUSU	41
2.2.1. Yanlış Algılarla Mücadele ve Mevlânâ’yı Aslına Uygun Yorumlama Gayreti .	41
2.2.2. Büyükkörükçü’nün Mevlânâ Eleştirilerine Cevapları.....	43
SONUÇ.....	46
KAYNAKÇA	48

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TAHİR BÜYÜKKÖRÜKÇÜ'NÜN PERSPEKTİFİNDEN TASAVVUF VE MEVLÂNÂ

Abdullah GELMEZ

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Cennet Ceren ÖZTÜRK

2025, 57 sayfa

Çalışmamızda 20. yüzyılın önemli İslâm âlimlerinden ve vaizlerinden biri olan Tahir Büyükkörükçü'nün (ö.2011) tasavvufî kişiliği, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye (ö.1273/672) dair tasvirleri ve yaklaşımı incelemektedir. Tahir Büyükkörükçü'nün tasavvufa dair görüşleri ve halka yönelik vaazlarında Mevlânâ'nın öğretilerine yaptığı vurgu ele alınmaktadır. Mevlevî ve Nakşî geleneğinden beslenen bir şahıs olarak Büyükkörükçü'nün vaazlarında tasavvufu temel unsur olarak kullanması, Mevlânâ'yı halka doğru anlatma gayreti, Mevlânâ'nın öğretilerini toplumsal meselelerde halkın tenviri için bir yol olarak görmesi ve Mevlânâ'yı topluma rehber bir şahsiyet sunması bu tezin ana odağını oluşturmaktadır.

Araştırmamızda Büyükkörükçü'nün Mevlânâ'nın düşüncesini toplumun ihyası için temel bir kaynak olarak görmesi ve onun doğru anlaşılması için gösterdiği gayret sergilenmiştir. Bu bağlamda Büyükkörükçü'nün Mevlânâ'nın gerçek kişiliğine ışık tutan *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî* adlı eseri başta olmak üzere Büyükkörükçü'nün eserleri ve vaazları ve ona dair yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda Büyükkörükçü'nün muasır bir vaiz olarak Mevlânâ öğretisini temeli aldığı ve ona dair eleştirilere cevap vermeyi kendine bir misyon edindiği ortaya konulmuştur. Bu yönüyle Büyükkörükçü'nün tasavvuf ilmi bakımından diğer vaizlerden ayrı bir yerde durduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma genelde tasavvufun özelde ise Mevlânâ öğretisinin halka aktarılmasının önemini ve imkânını muasır bir vaiz olan Büyükkörükçü örneği üzerinden ortaya koymayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Mesnevî, Mevlânâ, Vaiz, Tahir Büyükkörükçü

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

SÛFÎSM AND MEVLANA FROM THE PERSPECTIVE OF TAHİR

BUYUKKORUKÇU

Abdullah GELMEZ

Advisor: Assistant Professor Cennet Ceren ÖZTÜRK

2025, Page: 57

This thesis examines the Sufi personality of Tahir Büyükkörükçü (d. 2011), one of the important Islamic scholars and preachers of the 20th century, as well as his depictions of and approach to Mevlana Jalal al-din Muhammad Rumi (d. 1273/672).

This study addresses Tahir Büyükkörükçü's views on Sufism and his emphasis on Rumi's teachings in his sermons to the public. As a person influenced by the Mevlevi and Naqshbandi traditions, Büyükkörükçü's use of Sufism as a fundamental element in his sermons, his efforts to accurately convey Rumi to the public, his view of Rumi's teachings as a means of enlightening the public on social issues, and his presentation of Mevlânâ as a guiding figure for society form the main focus of this thesis.

This study highlights Büyükkörükçü's view of Rumi's thought as a fundamental source for the revival of society and his efforts to ensure its correct understanding. In this context, Büyükkörükçü's works and sermons, particularly his book *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî* (Mevlâna and Mesnevi in Their True Form) which sheds light on Rumi's true personality, as well as studies conducted on him, have been examined. This examination revealed that Büyükkörükçü, as a contemporary preacher, based his teachings on Rumi's teachings and made it his mission to respond to criticisms directed at him. In this respect, it was determined that Büyükkörükçü stood apart from other preachers in terms of Sufi scholarship. This study aims to demonstrate the importance and possibility of conveying Sufism in general and Rumi's teachings in particular to the public through the example of Büyükkörükçü, a contemporary preacher.

Key Words: Sufism, Mesnevi, Rumi, Preacher, Tahir Büyükkörükçü

ÖN SÖZ

Tahir Büyükkörükçü, yaşamı boyunca vaazlarıyla insanlara rehberlik etmiş Konyalı bir vaizdir. Vaaz kürsüsünden yaptığı konuşmalarla bireylerin gelişimine ve toplumsal aydınlanmaya katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda Konya'daki Kapu Camii'nde vaazlar vermiş, 53 yıllık vaizlik kariyeri boyunca topluma umut aşılamıştır.

Tahir Büyükkörükçü yalnızca bir vaiz olarak değerlendirilmemesi gereken yetkin bir ilim ve din adamıdır. Gençlik yıllarında çeşitli ilimlerde başarılı olmuş, hocalardan icâzet almış ve hafızlık yapmıştır. Bununla birlikte o, tasavvufa olan ilgisiyle de bilinmektedir. Gençlik döneminde tasavvuf derslerine katılmış ve o dönemdeki hocalardan feyz almıştır. Tasavvuf büyüklerine olan hayranlığını sıkça dile getiren Büyükkörükçü, Yunus Emre (ö.1320/1321), Muhammed İkbal (ö.1938/1357) ve Mehmet Âkif Ersoy (ö.1936/1355) gibi şahsiyetlerden özellikle bahsetmiş ve pek çok Allah dostunun hayat hikâyelerini anlatmıştır.

Mevlânâ'ya derin bir ilgi duyan Büyükkörükçü, Mevlevî muhibbi olarak tanınır. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si ve düşünceleri üzerine eserler kaleme almış, vaaz ve sohbetlerinde sıklıkla Mevlânâ'nın öğretilerine yer vermiş, *Mesnevî*'den beyitler okuyarak açıklamalarda bulunmuştur. Mevlânâ'dan bahsederken âyetlere, hadislerle ve tasavvuf büyüklerinin sözlerine sıkça atıfta bulunmuştur. Bu yaklaşımıyla o, Mevlânâ'nın İslâm'ın temel prensiplerine bağlı bir şahsiyet olduğunu vurgulamıştır. Büyükkörükçü, bu yönüyle Mevlânâ'yı yalnızca bir sûfî olarak değil, aynı zamanda İslâm'ın özüne bağlı bir âlim olarak da tanıtmıştır. Onun bu çabası, Mevlânâ'nın düşüncelerini daha geniş bir kitleye anlaşılır kılma ve halk ile Mevlânâ arasında bir köprü kurma amacını taşımıştır.

Çalışmamız, Tahir Büyükkörükçü'nün Mevlânâ'yı halka tanıtmadaki rolünü tasavvufî bir bakış açısıyla inceler. Tezin amacı, Büyükkörükçü'nün vaazlarında Mevlânâ'nın öğretilerini nasıl işlediğini ve bu sayede onun tasavvufî gelenekle olan güçlü bağını ortaya koymaktır. Çalışmamız, zorluklarla dolu modern çağda, bir vaizin perspektifinden Mevlânâ'nın evrensel değerlerini yeniden gündeme getirmeyi ve bu değerlerin günümüz toplumları için önemini ön plana çıkarmayı hedefler. Bu çalışmanın ana motivasyonu Büyükkörükçü gibi etkili muasır bir isim vasıtasıyla, tasavvufun temel

taşlarından biri olan Mevlânâ'nın rol model kişiliğini yeniden hatırlamak ve gelecek nesillere aktarmaktır.

Çalışmanın her aşamasında benden desteğini esirgemeyen, değerli fikirleri ve yol gösterici tavsiyeleriyle tezimin tamamlanmasına büyük katkı sağlayan, kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Cennet Ceren Öztürk'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin akademik bilgeliği ve rehberliği, bu tezin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.

Tez konusunu belirleme aşamasında değerli fikirleriyle beni aydınlatan ve bu konuyu çalışmamda bana ilham kaynağı olan saygıdeğer Dr. Öğr. Üyesi Mesut Yiğit'e de en derin şükranlarımı sunarım. Kendisininengin bilgisi ve vizyonu, tezimin şekillenmesinde belirleyici olmuştur.

Yaklaşık üç yıl süren bu zorlu ve yoğun çalışma sürecinde bana her zaman sabırla tahammül gösteren, beni destekleyen ve bana inanan sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Onların bana verdiği moral ve motivasyon, bu tezi tamamlamamda en büyük güç kaynağım olmuştur.

Muş-2025

Abdullah GELMEZ

KISALTMALAR DİZİNİ

(a.s.)	:	Aleyhisselam
Arş.	:	Araştırma
bknz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
(c.c.)	:	Celle celâlahu
Çev.	:	Çeviren
Dia.	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Doç.	:	Doçent
Ed.	:	Editör
Gör.	:	Görevlisi
Hızl.	:	Hazırlayan
Hız.	:	Hazreti
Öğr.	:	Öğretim
ö	:	Ölüm
Prof.	:	Profesör
Sy.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
(s.a.s.)	:	Salallahu aleyhi Sellem
TED.	:	Türk Dili ve Edebiyatı
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	:	Tarihsiz
vb	:	ve benzeri
vd	:	ve diğerleri
yy.	:	Yüzyıl

GİRİŞ

Tahir Büyükkörükçü'nün Hayatına Kısa Bir Bakış

Tahir Büyükkörükçü, 23 Mart 1925'te Konya'da, ilme hizmet eden köklü bir ailede dünyaya gelmiştir. Babası marangoz Mehmet Efendi, annesi ise Aliye Hanım'dır. Zorlu bir döneme denk gelen çocukluk yıllarında ailesine destek olmak için, kunduracılık yapan Mustafa Efendi'nin yanında çalışmaya başlamıştır. Bu dükkân, onun ilimle tanıştığı ilk yer olmuştur. Mustafa Efendi, Tahir'in ezber ve öğrenme yeteneğini fark ederek onu teşvik etmiş ve ilim yolunda ilerlemesine büyük katkıda bulunmuştur.¹

Vaiz olmaya karar vermesinde, Kapu Camii'nde dinlediği İsa Ruhi Bolay'ın (ö. 1373/1954) vaazları etkili olmuştur. 1942'de resmî eğitimini bırakıp Bolay'dan İslâmî ilimler eğitimi almaya başlamış ve dört yıl sonra icâzetini almıştır. Bu süreçte Hacı Veysizade Mustafa Kurucu, Bülbül Mehmed Efendi, Hacı Haki Efendi ve Hacı Haydar Efendi gibi önemli hocalardan dersler alarak kendini geliştirmiştir. Askerlik görevinden sonra, 1950 yılında dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki'nin yönlendirmesiyle Konya merkez vaizliğine atanmıştır. Halkın yoğun ilgisi üzerine ilk görev yeri olan Asri Camii'nden Şerafeddin Camii'ne nakledilmiştir. Vaizlik görevine başladığında da ilim çalışmalarına devam ederek birçok öğrenci yetiştirmiştir.²

1957 yılında Fahriye Hanım'la evlenen Büyükkörükçü'nün üç kızı ve bir oğlu vardır. Oğlu Abdurrahman Büyükkörükçü de babasının izinden giderek Konya'da baş vaizlik yapmaktadır. Siyasetle de ilgilenen Tahir Büyükkörükçü, milletvekili olarak toplumun birliğine hizmet etmiştir. Ömrünü İslâm'a hizmete adanmış vaiz, 5 Mart 2011'de vefat etmiştir. Mevlânâ Türbesi yanında bulunan Üçler Mezarlığı'na defnedilmiştir.³

Tezin Konusu: Bu tez çalışmasında, “*Sultan’ül Vaizin*” unvanıyla bilinen Tahir Büyükkörükçü'nün tasavvufi kişiliği ve Mevlânâ algısı incelenmektedir.

¹ Hasan Avcu, *Tahir Büyükkörükçü'nün Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 7; Abdurrahman Büyükkörükçü, “*Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*”, Baskı 1, (Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 936 İlmi Eserler, 2013), 545.

² Bekir Şahin, “*Sultan’ül Vâizîn*”, (Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları, 26 Şehir Alimleri Sempozyumu, 11-12 Kasım, 2016), 199; Muhammed Tahir Büyükkörükçü, “*Büyükkörükçü Tahir*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 2020, DİA 1/231-232.

³ Mehmet Ali Uz, *Konya Alimleri ve Velileri*, (Konya, Meram Belediyesi, Kültür Yayınları, 2017), 546; Muhammed Tahir Büyükkörükçü, “*Büyükkörükçü Tahir*”, 1/231-232; Avcu, *Tahir Büyükkörükçü'nün Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, 10.

Büyükkörükçü'nün vaazları ve eserleri temel alınarak halkın tenvirindeki rolü ve Mevlânâ'yı nasıl yorumladığı analiz edilmektedir.

Tezin Amacı ve Önemi: Mevleviyye tarikatına mensup olan ve Konya'da çeşitli dinî görevlerde bulunmuş olan Tahir Büyükkörükçü, Konya halkıyla kurduğu gönül bağı sayesinde derin izler bırakmış önemli bir şahsiyettir. Bu çalışmanın temel amacı, Tahir Büyükkörükçü'nün tasavvufî kişiliğini ortaya koymak, Mevlânâ'ya bakışını değerlendirmek ve Mevlânâ'nın öğretilerini halka tanıtmadaki etkisini incelemektir. Özellikle Mevlânâ'nın aşk, muhabbet ve merhamet gibi temel değerlerini yaşatma konusundaki çabaları, Büyükkörükçü'nün kişisel yorumu ve yaklaşımı çerçevesinde ele alınacaktır.

Her ne kadar Mevlânâ ve *Mesnevî* üzerine pek çok akademik çalışma yapılmış olsa da bu araştırma bir vaizin, yani Tahir Büyükkörükçü'nün, Mevlânâ'ya yaklaşımını özgün bir perspektiften incelemektedir. Büyükkörükçü'nün “aşk” kavramına bakışı, Mevlânâ'yı diğer âlimlerden hangi yönleriyle ayırdığı bu çalışmanın odağında yer almaktadır.

Bu çalışma Büyükkörükçü'nün Mevlânâ'nın mesajını cami kürsüsünden halka ulaştırılmasının önemine odaklanmaktadır. *Mesnevî*'nin her kesime hitap eden evrensel mesajını günümüz insanının anlayacağı bir dille ifade eden ve Mevlânâ'ya derin bir muhabbet besleyen bir vaiz olarak Büyükkörükçü'nün, tasavvufî geleneği cami cemaatine aktarma becerisi, bu mesajın canlılığını koruması açısından oldukça değerlidir.

Tahir Büyükkörükçü'nün vaazlarında Mevlânâ'dan sıkça bahsetmesi ve onu Kur'ân ve sünnet çizgisinde tanıtmaya gayreti, bu çalışmada vurgulanan önemli hususlardan biridir. Mevlânâ'nın gerçekte kim olduğuna dikkat çekme ve onu, Yunus Emre gibi diğer mutasavvıf şahsiyetlerle birlikte yeni nesle rehber olarak sunma çabası, Büyükkörükçü'nün irşad faaliyetlerinin merkezinde yer almaktadır. Özellikle gençlerin bu mânevî önderlerin ışığında bir yol bulmalarını sağlama amacı, onun temel hedeflerindendir.

Son olarak, Büyükkörükçü'nün *Mesnevî* beyitlerinden hareketle geliştirdiği yorum tarzı ve bu yorumları halka aktarma yöntemi günümüz insanının mânevî arayışlarına da ışık tutabilecek niteliktedir. Bu nedenle çalışma, sadece geçmişte yaşamış bir âlimin

düşünce dünyasını değil, aynı zamanda çağdaş bireylerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir perspektifi de ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yöntem ve Kaynak Değerlendirmesi: Bu çalışmanın temel materyallerini, Tahir Büyükkörükçü'nün Mevlânâ ve *Mesnevî* hakkında doğrudan fikirlerini yansıtan eserleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda öncelikle *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî* adlı eseri detaylı biçimde incelenmiştir. Bunun yanı sıra, Büyükkörükçü'nün diğer önemli eserlerine de çalışmada kapsamlı şekilde yer verilmiştir. Bu eserler şunlardır:

1. Müslüman Peygamberini Tanımalısın
2. İslâm'da Edep
3. Mevlânâ ve *Mesnevî* Gözüyle Peygamber Efendimiz
4. Mübârek Ramazan ve Oruç

Bu eserlerde yer alan ilgili bölümler, nitel içerik analizi yöntemi ile taranmış; Büyükkörükçü'nün tasavvufi kimliği, Mevlânâ'ya bakışı ve yorumları tematik olarak analiz edilmiştir.

Literatür taraması sürecinde, yalnızca Büyükkörükçü'nün yazılı eserleriyle sınırlı kalmamış; vaaz metinleri, biyografiler, bildiriler gibi şahsi hatıraları içeren metinler ile ses kayıtları ve radyo programları gibi işitsel materyaller de büyük bir titizlikle değerlendirilmiştir. Bu kapsamlı tarama sonucunda elde edilen bulgularla Büyükkörükçü'nün düşünce dünyasının, etkilerinin ve bıraktığı ilmî mirasın daha derinlemesine anlaşılması hedeflenmiştir.

Bu doğrultuda başvurulmuş önemli kaynaklardan biri, *Sultan'ül-Vaizin Tahir Büyükkörükçü'den Sohbetler* adlı eserdir. Kon TV'de yayınlanan vaazlardan derlenen bu eser, Büyükkörükçü'nün tasavvufî bakış açısını anlamaya yönelik önemli veriler sunmaktadır. Özellikle Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin düşüncelerine dair yorumları bu materyal üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tahir Büyükkörükçü ile ilgili olarak Hasan Avcu tarafından hazırlanan “*Tahir Büyükkörükçü'nün Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*” başlıklı bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu tez, Büyükkörükçü'nün hayatı ve özellikle tasavvufi kimliği üzerine kapsamlı bir çerçeve sunmuş, literatür taramasını sistematik bir şekilde yürütmemizi sağlamıştır. Avcu'nun bu değerli çalışması aracılığıyla, Büyükkörükçü

hakkında daha önce yapılan akademik incelemelerle örtüşen temalar belirlenmiş ve bu temalar, araştırmamızda daha geniş bir perspektifle ele alınmıştır. Bu nedenle çalışmanın odak noktası Büyükkörükçü'nün hayatı değil, onun tasavvufi kişiliği ve Mevlânâ'ya dair görüşleri olduğundan, yaşam öyküsüne yalnızca gerekli ölçüde yer verilmiştir. Özellikle tasavvufi ıstılahları ele alırken, Avcu'nun çalışmasındaki içerikler göz önünde bulundurarak konuyu daha farklı biçimde irdeleme ihtiyacı duyulmuştur.

Bu bağlamda, Büyükkörükçü'nün tasavvufi kimliğini daha derinlemesine yansıtabilmek adına, tasavvuf kavramları ve terimleri geniş bir çerçevede değerlendirilmiştir. Hasan Avcu'nun çalışmasında yer alan bilgilerin tekrarından kaçınılmış, ortak konular farklı yöntemlerle ele alınmıştır. Böylece hem literatüre katkı sunulması hem de özgün bir yaklaşım geliştirilmesi hedeflenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TAHİR BÜYÜKKÖRÜKÇÜ'NÜN TASAVVUFİ KİŞİLİĞİ VE TASAVVUFA BAKİŞİ

1.1. TAHİR BÜYÜKKÖRÜKÇÜ'NÜN TASAVVUFİ KİŞİLİĞİ

Tahir Büyükkörükçü'nün yaşamında tasavvufun önemli bir yeri vardır. Tasavvufa olan ilgisi, özellikle pratiğe ve sûfîlerin menkıbevî hayatlarına odaklanmıştır. Vaazlarında sıkça sûfî menkıbelerine yer vermiş, onların mânevî tecrübelerinin insan idrakinin üstünde olduğu düşüncesiyle, Kur'ân ve sünnete olan bağlılıklarından dolayı onları yüceltmıştır. Büyükkörükçü'nün tasavvufî kişiliği, İslâm büyüklerine ve mutasavvıflara duyduğu derin saygı ve sevgiyle belirginleşir. O, ricâlullah'a teslimiyeti, mânevî feyzin ana kaynağı olarak görmüş ve onlara duyulan muhabbeti bir ölçü kabul etmiştir. Mevlânâ, Yunus Emre (ö. 720/1320), Muhyiddin İbnü'l Arabî (ö. 638/1240) gibi tasavvuf önderlerine büyük hayranlık duymuş ve onların hayatlarından örnekler vermiştir.⁴ Tasavvuf erbabını ümmetin yolunu aydınlatan birer kandil olarak nitelendirmiş ve “*Mevlânâları, Gazâlîleri, Şîblîleri bulunmayan milletlerin âfisi karanlık olacaktır*” demiştir.⁵ Tasavvuf büyüklerine yönelik haksız eleştirilere de karşı durmuş, bu kişilerin asırlarca şöhretlerini korumuş olan Allah dostları olduğuna dikkat çekmiştir.⁶

Büyükkörükçü'nün tasavvuf yolculuğu, çocukluğunda tasavvuf erbabının sohbetlerine katılmasıyla başlamıştır. Nakşibendi- Hâlidî silsilesinden Mahmut Sami Ramazanoğlu'na (ö. 1404/1984) intisap ederek bu yolun temel öğretilerini öğrenmiştir. Burdur'da görev yaptığı yıllarda ise Ramazanoğlu'nun vekili Mustafa Doğanay'dan dersler almış ve sonrasında şeyhinin ders vekilliği görevini üstlenmiştir.⁷ Büyükkörükçü, hocalarına derin bir saygı beslemiş, bu saygıyı vaazlarında dile getirmiştir. Mahmut Sami Ramazanoğlu'na içten bir bağlılık duyduğunu, onu hayatı

⁴ Fatma Kandemir ve Fatma Zehra Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, (İstanbul, Erkâm Yayınevi, 2019), 555; Avcu, *Tahir Büyükkörükçü'nün Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 79.

⁵ Tahir Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 79.

⁶ Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 130; Muhammed Tahir Büyükkörükçü, “Büyükkörükçü Tahir”, 231-232; Avcu, *Tahir Büyükkörükçü'nün Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 79.

⁷ Şahin, “*Sultan'ül Vâizîn Tahir Büyükkörükçü*”, 204; Abdurrahman Büyükkörükçü, “*Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*”, 555.

boyunca karşılaştığı en büyük şahsiyet olarak gördüğünü ve nefis terbiyesi konusunda benzeriyle karşılaşmadığını ifade eden sözlerinden de bu durum anlaşılmaktadır.⁸

Büyükkörükçü'nün tasavvuf anlayışının temelinde ilâhi aşk yatar. O İslâm'ı özünde bir sevgi ve aşk dini olarak görmüş ve Allah'a ulaşmanın yolunu aşk olarak göstermiştir. Vaazlarında Allah sevgisinin her zerreyi titretmesi ve gözyaşlarıyla ifade edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İslâm'a olan bağlılığını ise “Ben bu dinin mecnunuyum” sözüyle dile getirmiştir. Bu aşkın, dünya hayatının zorluklarına karşı bir güç kaynağı olduğunu ve kişiyi Allah'ın rızasına bağladığını savunmuştur.⁹

Tahir Büyükkörükçü'ye göre tasavvufun temel dayanağı şeriattır. Dünya ve âhiret mutluluğuna ulaşmanın yolu Kur'an ve sünnete bağlılıktan geçer. O, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) ilâhi aşka götüren bir kandil olarak görmüş ve kişinin imtihanlardan geçebilmesi için Kur'an ve sünnete sıkıca sarılması gerektiğini savunmuştur. Kalbin selametinin ancak Kur'an ve sünnete tabi olmakla mümkün olacağını belirtmiş, bu yolu reddedenlerin ise nimetlerden mahrum kalacağını ifade etmiştir. Aşkın kaynağını Allah, mahallini ise kalp olarak görmüş, kalbi maneviyatın ve ilâhî bağlantının merkezi olarak tanımlamıştır.¹⁰

Büyükkörükçü'ye göre tasavvuf, yalnızca sözle dile getirilen bir bilgi değil, insanın hayatında amelle ve hâl ile görünür hâle gelen bir yolculuktur. Bu yolculukta mürşide teslimiyet, kuru bir bağlılık değil; kalbin olgunlaşmasını sağlayan edep ve terbiyenin kapısıdır. Kişinin hocasına hizmeti de dışarıdan görünen basit bir davranış değil, nefsin kırıldığı ve hakiki tevazunun kazanıldığı bir terbiyedir. Bütün bu gayretlerin özünde ise ihlâs vardır: Yani mahlûkun hoşnutluğunu değil, yalnızca Hakk'ın rızasını gözetmek. Onun “Biz, insanların beğenisini değil, Allah'ın hoşnutluğunu isteyen Müslümanlarız” sözü, bu anlayışın özlü bir ifadesidir.¹¹

Tüm bu unsurlar, Tahir Büyükkörükçü'nün tasavvufi kimliğini şekillendirmiştir. O, şeriata sıkı sıkıya bağlı, ilahî aşkı merkeze alan ve İslâm büyüklerinin rehberliğini benimseyen bir tasavvuf anlayışına sahiptir.

⁸ Abdurrahman Büyükkörükçü, “*Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*”, 555; Kandemir,- Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 126.

⁹ Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 76-126.

¹⁰ Tahir Büyükkörükçü, *Müslüman Peygamberini Tanımalısın*, (Ankara, Rahmet Neşriyat, 2001), 12- 27; Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 25; Avcu, *Tahir Büyükkörükçü'nün Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, 79.

¹¹ Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 17-75.

Tahir Büyükkörükçü, tasavvuf büyüklerine yönelik haksız eleştirilere karşı duruşuyla da tasavvufî kişiliğini ortaya koymuştur. O, vaazlarında bu eleştirilere yanıt verirken, İslâm âlimlerini savunan bir tutum sergilemiştir. Büyükkörükçü, tasavvuf büyüklerinin mânevî derinliğini kavrayamayanlar olduğu kadar, bu yolda ilerlemek isteyenlere de hitap etmiş; onların hayatlarından aktardığı ibretli misallerle dinleyicilerinin tasavvuf yolunu tanıyıp anlamalarına vesile olmuştur. O İslâm'ı insanı meleklerin dahi imreneceği bir seviyeye yükselten bir din olarak görmüş, bu seviyeye ulaşmış kâmil insanları da korumuştur. Abdülkadir Geylânî (ö. 561/1166), Muhyiddin İbnü'l Arabî, Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 298/911), Mevlânâ Celâleddin Rûmî gibi büyük şahsiyetlerin, İslâm'ın temel değerleri olan temizlik, edep ve aşkı en iyi şekilde temsil ettiklerini belirtmiştir. Sonraki neslin bu şahsiyetlerden istifade edebileceğini ve yolunu kaybetmiş kişilerin ismi geçen şahsiyetler başta olmak üzere İslâm büyüklerinden yararlanabileceğini ifade etmiştir.¹²

Büyükkörükçü, vaazlarında Mevlânâ Celâleddin Rûmî'yi çok övdüğü için eleştirilebileceğini belirterek, Mevlânâ gibi şahsiyetlerin asırlara mâl olmuş Allah dostları olduğunu ve onlara saygı duyulması gerektiğini vurgulamıştır. İslâm'ın sevgi ve birlik dini olduğu vurgusuyla, İslâm büyüklerine karşı net bir tutum sergilemiş, onların davranışlarında hikmet ve mânevî derinlik bulunduğu işaret ederek bu şahsiyetlere yönelik eleştirilerden kaçınılması gerektiğini tembihlemiştir.¹³

Büyükkörükçü Nakşî ve Mevlevî yönleri bulunduğu halde herhangi bir tarikatta ders vermemiş veya tamamen tasavvufî ağırlıklı dersler doğrultusunda öğrenci yetiştirmemiştir. Ayrıca, doğrudan tasavvuf alanında bir eser yazmamıştır. Yazdığı kitaplar içerik olarak tasavvufî özellikler taşısa da tamamen tasavvufî bir nitelik yansıtmamaktadır. O en nihayetinde bir vaizdir, mutasavvıf değildir. Büyükkörükçü vaizlik kimliğiyle halkı irşad görevini üstlenirken tasavvufî öğelerden ve mutasavvıf şahsiyetleri eserlerinden yararlanmıştır.

Tahir Büyükkörükçü'nün Mevlânâ ve *Mesnevî*'ye olan derin hayranlığı, onun tasavvufî kişiliğinin önemli bir parçasıdır. Bu hayranlığın bir yansıması olarak kaleme aldığı *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî* adlı eserinde, Mevlânâ'nın ve

¹² Şahin, "Sultan'ül-Vâizîn Tahir Büyükkörükçü", 205; Kandemir -ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, s. 555.

¹³ Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 110.

Mesnevî'nin özündeki hakikatleri ele almıştır. Eser, Mevlânâ'nın doğru bir şekilde anlaşılmasına yönelik bir çabanın ürünüdür. Büyükkörükçü, Mevlânâ'yı, "İlâhî, dinî ve Muhammedî veçhesiyle ve hakikat yönüyle" anlatmayı amaçlamıştır. Bu eserinde Mevlânâ'ya duyduğu muhabbeti ise, onu "veliler zincirinin altın halkası" olarak nitelendirerek göstermiştir. Büyükkörükçü, Mevlânâ'ya ve tasavvufi mirasına yönelik farklı yaklaşımları da gözlemlemiştir. Bu yaklaşımları üç zümreye ayırmıştır: Aşırı sevenler, tamamen reddedenler ve şariat ölçülerine bağlı kalarak itidali tercih edenler. Kendisi üçüncü zümrede yer alarak, aşırılıklardan uzak, mutedil bir anlayışa sahip olmuştur. Bu tutumuyla, Mevlânâ'nın gerçek kimliğini ve mesajını doğru bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁴

Büyükkörükçü'nün tasavvufi kişiliği, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) duyduğu ilahî aşkla da bütünleşir. *Mevlânâ ve Mesnevî Gözüyle Peygamber Efendimiz* adlı eseri, bu aşkın bir göstergesidir. Kitap, Hz. Peygamber'i "Allah'ın tek sevgilisi" olarak tanımlar ve onun benzersiz özelliklerini tasavvufi bir perspektiften ele alır. Büyükkörükçü, eserde Hz. Peygamber'in hayatını, ahlâkını ve şahsiyetini Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden yaptığı alıntılarla anlatarak tasavvufun peygamber sevgisine bakış açısını yansıtmıştır. Bu eser, bir siyer kitabı olmaktan öte, Hz. Peygamber'in kişiliğini tasavvufi bir gözle idrak etmeye davet eden bir çalışmadır.¹⁵

İslâm'da Edep adlı eseri, onun tasavvufi kişiliğini ve ahlâk anlayışını derinlemesine yansıtan önemli bir çalışmadır. Bu eser, İslâm ahlâkını tasavvufi bir bakış açısıyla ele alarak okuyuculara rehberlik etmeyi amaçlamıştır. Eserde ahlâkın insan fıtratında var olduğunu, ancak nefsin etkisiyle bu fıtratın bozulabileceğini ve bu nedenle Allah'ın ilahî kitaplar ve elçiler göndererek insanlara yol gösterdiğini savunmuştur. Eserde, Hz. Peygamber'in "Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim"¹⁶ hadisine dayanarak İslâm'ın temelini ahlâk üzerine kurulduğu fikri yatar.

Büyükkörükçü, edep kavramını "güzel terbiye, iyi huylarla ittisaf etmekle beraber; utanılacak hata ve ayıplardan insanı koruyan bir melekedir" şeklinde tanımlar. Bu tanım, İslâm ahlâkının sadece teorik değil, aynı zamanda pratik ve ruhsal bir terbiye

¹⁴ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 17- 41.

¹⁵ Tahir Büyükkörükçü, *Mevlânâ ve Mesnevî Gözüyle Peygamber Efendimiz*, (İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1970), 5.

¹⁶ Muhammed b. Abdullah el-Buharî, *el-Edebü'l-Müfred*, thk. Halil Me'mun Şihata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, 1990), 108, hadis no. 273.

aracı olduğunu gösterir. Ona göre, ahlâkî olgunluğa ulaşmak için mânevî bir kuvvete ihtiyaç vardır ve bu güç, dinin sunduğu maneviyatla sağlanır. Bu yaklaşım, tasavvufun bireyin ruhsal gelişimindeki merkezî rolünün altını çizer. Eserde, Hz. Peygamber'in ahlâkıyla bütünleşmek ve manevi kemale ulaşmak için yedi temel esas belirlenmiştir. Bu esaslar; her türlü şüphe ve tereddüitten uzak, güçlü bir iman ve itikada sahip olmak, yaptığı tüm hizmetleri sadece Allah için yapmak, hâlis bir niyet ve temiz bir kalbe sahip olmak, din ilmini öğrenmek, bildiğiyle amel edip bu amelde sebat göstermek, Allah'ın emrettiği farz ibâdetleri huşu ile yerine getirmek ve Hz. Resulullah'ın devam ettiği nafil ibâdetleri yapmaya çalışmaktır. Ayrıca, ilmiyle amel eden âlimler ve Hz. Peygamber'e tam uymuş kâmil kimselerle beraber olmak ve faziletli insanları dost edinmek de gerekir. Amelsiz, sözüyle işi birbirine uymayan, edepsiz ve yolunu şaşırmış kişilerden uzak durmak ve tüm ibâdet ve hizmetlerin tek amacının Allah rızası olduğunu bilmek de bu esaslar arasında yer alır. Bu yedi esas, Büyükkörükçü'nün tasavvufî yolculuk ve ahlâkî duruşa dair görüşlerini özetler. Eserde, bu ilkeleri desteklemek amacıyla Yahya b. Muaz (ö. 258/872), İbn Mübarek (ö. 181/797), İmam Gazzâlî ve Mevlânâ gibi tasavvufun önde gelen isimlerinin görüşlerine yer verilmiştir. Bu referanslar, eserin tasavvufî bir çerçeveye yazıldığının en açık göstergesidir ve Büyükkörükçü'nün ahlâkî, tasavvufun mânevî disipliniyle birleştirdiğini ortaya koyar.¹⁷

Sonuç olarak Tahir Büyükkörükçü'nün tasavvufî kişiliği, Kur'ân ve sünnet temelli, sünnî bir tasavvuf anlayışına dayanmaktadır. Büyükkörükçü, her ne kadar sufi bir kimliğe sahip olsa da bir şeyh olarak kabul edilmez. Onun tasavvufî kimliği, daha çok İslâm büyüklerini koruma altına alması ve onlara yönelik eleştirilere yanıt vermesiyle öne çıkar. Vaazlarında, yukarıda adı geçen mutasavvıf ve mütefekkirler başta olmak üzere İslâm âlimleri hakkında toplumu bilgilendirmiştir. Büyükkörükçü'nün tasavvufî kişiliğinde bu özellikler barınsa da, onun bir tasavvuf âlimi ya da müellifi olmadığı görülmektedir. Bunun yerine, hayatında tasavvufî yaşam tarzını benimsemiş ve bu kişiliği yaşamaya özen göstermiştir.

1.1.1.Tahir Büyükkörükçü'nün Hocaları ve Tarikata İntisabı

Tahir Büyükkörükçü'nün tasavvufî yolculuğu, çocukluk yıllarında katıldığı sohbetlerle başlamıştır. Bu süreçte Nakşibendiyye ve Mevleviyye tarikatlarına intisap

¹⁷ Büyükkörükçü, *İslâm'da Edep*, (İstanbul: Bedir Yayınevi), 8-30.

ettiği belirtilmektedir. Onun tasavvufî anlayışı, büyük ölçüde öğrencilik yıllarında aldığı mânevî eğitimle şekillenmiştir. Nakşibendî Hâlidî silsilesinin Türkiye'deki önemli temsilcilerinden Mahmut Sami Ramazanoğlu'na bağlanmıştır. İlk tarikat derslerini ise Ramazanoğlu'nun ders vekili Mustafa Doğanay'dan almıştır. Burdur'da görev yaptığı dönemde şeyhinin ders vekilliği görevini üstlendiği de kaynaklarda yer almaktadır.¹⁸

Tahir Büyükkörükçü'nün ilimle tanışması, babasının arkadaşı olan kunduracı Mustafa Efendi vasıtasıyla olmuştur. Mustafa Efendi, mesleğinin yanı sıra ilim ehli bir şahsiyettir ve Büyükkörükçü'nün ilk Kur'ân-ı Kerim hocasıdır. Tahir'in ezber kabiliyeti, hocasının dikkatini çekerek onun ilim yolculuğunun ilk adımını oluşturmuştur. Hayatındaki bir diğer dönüm noktası, Konya'daki Kapu Camii'nde dinlediği bir vaazdır. Bu vaazın etkisiyle, vaiz Hacı Îsâ Rûhi Bolay'ı kendine örnek almıştır. Resmî öğrenimini yarıda bırakarak 1942 yılında Bolay'dan İslâmî ilimler tahsiline başlamış ve dört yıl sonra icâzet almıştır.¹⁹

İlim tahsili sırasında yaşadığı zorlukları Büyükkörükçü şöyle ifade eder: Özellikle yaz aylarında hocasının bağ evine gittiğini, o günlerde yolların çok tozlu olduğunu belirtmiştir. Kullandığı bisikletin iç lastiğinde çok fazla yama bulunduğunu ve bu yüzden kendisi yoldayken patladığını ve dönüş yolunda da yürümek zorunda kaldığını anlatmıştır. Ders kitaplarını gömleğinin içine saklayarak hocasının evine ulaştığını ve kapısına varmadan önce takip edilip edilmediğini kontrol ettiğini de eklemiştir. Büyükkörükçü, ilim tahsili sırasında yaşadığı zorlukları anlatırken, maddi sıkıntılarının yanı sıra ders öğrenimine engel olmaya çalışan kişiler nedeniyle yaşadığı zorluklardan da bahsetmiştir. Ancak tüm bu engellere rağmen ilim hayatından vazgeçmeyerek öğrenimini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. O dönemde ortaokulun üçüncü sınıfına devam eden Büyükkörükçü, Arapça derslerindeki başarısıyla fizik hocasının takdirini kazanmıştır. Ancak yakınlarının ısrarlı telkinlerine rağmen okulu terk edip kendini tamamen ilme vermiştir. Sadece Hacı Îsâ Rûhi Bolay'dan değil, aynı zamanda farklı ilim dallarında uzmanlaşmış birçok hocadan dersler almıştır.

Bu hocalar ve aldıkları dersler şunlardır:

1. Hacı Veysizâde Mustafa Kurucu (ö. 1960-1379): Hadis ve ahlâk

¹⁸ Şahin, "Sultan'ül Vâizîn Tahir Büyükkörükçü", s. 204.

¹⁹ Abdurrahman Büyükkörükçü, "Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu", 545; Avcu, Tahir Büyükkörükçü'nün Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, 7-8.

2. Müsevvid Bülbül Mehmed Efendi (ö. 1954/1374): Ferâiz
3. Hacı Hâkî Efendi (İzler) (ö. 1975/1395): Farsça
4. Hacı Haydar Efendi (Ulu kapı) (ö. 1949/1395): Kıraat

Bu yoğun ilim tahsilinin ardından, ilk vaazlarını 1946-1949 yılları arasındaki askerlik hizmeti sırasında, izinli olarak geldiği Ramazan ayında Kapu Camii'nde vermiştir.²⁰

Büyükkörükçü, tasavvufî hayata ilk adım attığı yıllarda, takva eksenli son derece titiz bir yaşam tarzı benimsemiştir. Giyim tercihlerinde, ütü gerektirmeyen çift taraflı şalvarlar kullanılmış; “Frenk gömleği” olarak görülen yakalı gömlekler yerine yakasız gömlekler giyinmiştir. Aynı hassasiyet gösteriştense uzak, sade ayakkabı tercihiyle de sürdürülmüştür. Mânevî terbiyenin bir yansıması olarak geceleri sabahlara kadar süren sohbetlere katılmıştır. Bu uygulamalar, tasavvuf yolculuğuna duyulan bağlılığın yalnızca teorik değil, aynı zamanda yaşantısal bir düzlemde de içselleştirildiğini göstermektedir.²¹

Vaazlarında Mevlânâ, Sa’dî Şîrâzî (ö.691/1292), Molla Câmi (ö.898/1492) ve Mehmet Âkif (ö. 1355/1936) gibi büyük şahsiyetlerin şiir ve hikâyelerine sıkça yer veren Büyükkörükçü, dinleyicileri üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Özellikle mânevî rehberi olarak gördüğü Mahmut Samî Ramazanoğlu’na ve diğer ilim hocalarına duyduğu ilgiyi vaazlarında belirtmiştir. Onun tasavvufî anlayışı hem ilmî hem de ameli yönleri birleştirerek, ilim ve tasavvuf alanında iyi bir âlim ve güzel bir derviş olarak gönüllerde yer etmesini sağlamıştır.

1.2. TAHİR BÜYÜKKÖRÜKÇÜ’NÜN ESERLERİNDE VE VAAZLARINDA TASAVVUFÎ İSTİLAHLARI ELE ALIŞI

Tahir Büyükkörükçü’nün vaazları, hedef kitlenin günlük hayatta ihtiyaç duyduğu konulara odaklanması bakımından dikkat çekicidir. İman, ahlâk, ibâdet ve muâmelât gibi temel dinî meseleleri, halkın kolayca anlayabileceği sade ve açık bir dille işlemiştir.

²⁰ Abdurrahman Büyükkörükçü, “Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu”, 546; Avcu, *Tahir Büyükkörükçü’nün Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 8; Muhammed Büyükkörükçü, “Büyükkörükçü Tahir”, 231-232.

²¹ Avcu, *Tahir Büyükkörükçü’nün Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 10; Şahin, “Sultan’ül Vâizîn Tahir Büyükkörükçü”, 206.

Vaazlarında yalnızca genel dinî değerlere değil; aynı zamanda İslâm ve iman kavramlarına, toplumsal ilişkileri kapsayan muâmelât, cezaları konu edinen ukûbat ve zaman zaman siyasî meselelere de yer vermiştir. Büyükkörükçü hem vaazlarında hem de kaleme aldığı eserlerinde tasavvufun daha çok pratik boyutuna odaklanmıştır. İlâhi aşk gibi soyut ve derinlikli kavramları ele alırken dahi, Allah’a duyulan sevgi ve muhabbeti, dinleyicinin günlük yaşamına temas eden örneklerle ve sade bir üslupla aktarmayı tercih etmiştir. Bu anlatım tarzı, onun geniş halk kitleleriyle etkili bir iletişim kurabilmesini mümkün kılmış ve vaazlarının halk nezdinde rağbet görmesinde önemli bir rol oynamıştır.²²

Büyükkörükçü, temel tasavvufi kavramları da teorik ve soyut tanımlamalardan ziyade, bireyin gündelik hayatındaki somut yansımaları üzerinden açıklamaktadır. Bu yaklaşımıyla tasavvufun sadece teorik bir alan değil, aynı zamanda yaşanabilir bir ahlâkî çerçeve olduğunu göstermektedir.

Tahir Büyükkörükçü’nün eserlerinde özellikle İslâm ahlâkının temel kavramları ön plana çıkar. Buna karşın, tasavvufun klasik terminolojisinde sıkça yer alan seyrüsülûk, fenâ-bekâ, cem ve tefrika gibi daha soyut kavramlara eserlerinde ve vaazlarında yer vermemiştir. Bu yaklaşım, onun vaiz kimliği ve hitap ettiği geniş kitlelerin soyut kavramlara mesafeli olması nedeniyle, bu tür terimlerin yanlış anlaşılabilmesiyle açıklanabilir. Ayrıca bu eğilimin yazılı eserlerinde de sürdürülmesi, onun tasavvuf literatürüne pratik ve ahlâkî boyutlardan yaklaştığını göstermektedir. Büyükkörükçü tasavvufun soyut ve metafizik yönlerine girmekten özellikle kaçınmış; eserlerinde keramet, nübüvvet gibi teorik ya da mistik konulara yer vermemiştir. Bu durum, onun tasavvufu bireyin ahlâkî gelişimi ve toplumsal davranışları açısından değerlendirmesinin bir yansımasıdır. Eserlerinde havf, hayâ, ihlâs, murakabe, reca, sabır, rıza, şükür, takva, tevbe, zikir, zevk ve şevk, muhasebe, edep, aşk ve muhabbet gibi tasavvufî kavramlara sıkça yer verir. Özellikle *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî* adlı eserinde bu kavramların terim anlamlarını açıklayıp, Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinden seçtiği beyitlerle derinlik katmıştır. Bu yönüyle hem klasik tasavvuf geleneğine bağlı kalmış hem de Mevlânâ’nın düşünce dünyasını doğru bir perspektifle aktarmayı amaçlamıştır. Vaazlarında ise bu kavramları sözlük anlamlarıyla değil, günlük hayata ve bireyin davranışlarına etkileri üzerinden

²²Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü’den Vaazlar*, 133.

anlatmıştır. Anlaşılır bir üslupla, somut örnekler vererek tasavvufun içeriğini halkın anlayabileceği şekilde sunmuştur. Böylece akademik anlatımdan uzak, yaşamla bütünleşen bir tasavvuf anlayışı ortaya koymuştur. Bu durum, onun tasavvufi kavramları öğretmekten çok, bireylerin mânevî dönüşümünü hedeflediğini gösterir. Onun tasavvuf anlayışı, halkın mânevî hayatına rehberlik etme amacını taşımaktadır.

Özetle, Tahir Büyükkörükçü'nün tasavvufi kavramlara yaklaşımı, onun vaiz kimliği, hitap ettiği kitle ve dönemin şartlarıyla yakından bağlantılıdır. Onun tasavvufu, soyut teorik bir sistem olmaktan ziyade, bireyin günlük yaşamında uygulayabileceği ahlâkî ve mânevî değerlerin bütünleştiği bir rehberlik işlevi görür. Bu bağlamda eserlerinde yer verdiği tasavvuf ıstılahları da pratik hayata taalluk etmektedir.

1.2.1. Havf (Allah Korkusu)

Havf kelimesi sözlükte “korkmak, kaygılanmak, endişe duymak” anlamlarına gelir ve istenmeyen bir durumun gerçekleşmesinden veya arzulanan bir şeyin elde edilememesinden duyulan korku olarak tanımlanır. Tasavvufta ise bu kavram, Allah korkusunu, âhiret azabından duyulan endişeyi ve Allah’tan uzak kalma kaygısını ifade eder. Ebu Hamid Gazzâli’ye göre Allah’tan korkan kişi O’ndan sakınır.²³

Kur’ân-ı Kerim’de korkunun yalnızca Allah’a karşı duyulması gerektiği belirtilmiştir. Âyetlerde, “Eğer müminseniz benden korkunuz” ve “Her kim Allah ve Resulüne itaat eder, Allah’a saygı duyar ve ondan sakınırsa, işte asıl bunlar mutluluğa erenlerdir.” buyrulur, müminlerin sadece Allah’tan korkmaları gerektiği belirtilir.²⁴

Tasavvuf klasiklerinde havf, sufiler tarafından farklı açılardan yorumlanmıştır. İmam Ebü’l-Kâsım Abdülkerim b. Hevâzin el- en-Nişâbûrî (ö. 465/1072) havfın gelecekle ilgili olduğunu söylerken, Ebû Ali Hasan b. Muhammed b. Ali ed-Dekkâk (ö. 405/1014) bu korkunun sürekli bir farkındalık hali olduğunu belirtir. Bir diğer sûfî olan Ebü’l Kasım Cüneyd b. Muhammed el Bağdâdî’ye (ö. 297/909) göre havf, her an ilâhî azaba mâruz kalma endişesi içinde olmaktır. Sûfîler, gerçek korkunun yalnızca Allah’a duyulan korku olduğunu vurgulayarak bu korkuyu nefislerini terbiye etmek için bir araç

²³Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lûma*, çev. Hasan Kâmil Yılmaz, *İslâm Taavvufu* (İstanbul: Erkâm Yayınları, 2016), 107; İmam Gazzâli, *İhyâü Ulûmi’-d-dîn*, çev. Mehmed A . Müftüoğlu (İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1992, 4 /269. ;Mustafa Kara, “Havf”, DİA, (İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 16/528-531.

²⁴Nur, 24/52; Âli İmrân 3/175.

olarak kullanırlar. Kalplerinde bu korkuyu daima canlı tutarak gaflete düşmekten sakınırlar.²⁵

Tahir Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sindeki havf kavramını ele alırken gerçek korkunun sadece Allah'a karşı olması gerektiğini ifade eder. Ona göre bu korku, ceza veya mükâfat endişesinden ziyade, Allah'a duyulan derin bir saygı ve sevgiden kaynaklanır. Büyükkörükçü, Allah korkusunu "imanlı bir kalbin ziyneti" olarak tanımlar ve bu korkunun yer etmesiyle kalbe küfrün giremeyeceğini belirtir. Allah korkusunun aynı zamanda hem bireysel hem de toplumsal düzeyde düzenleyici bir etkisi olduğunu savunur. Ona göre, kalbinde Allah korkusu olan bireylerden oluşan bir toplumda huzur ve asayiş bozulmaz. Mehmet Âkif'in bir dörtlüğünü alıntılararak bu düşüncesini pekiştirir:

Ne irfândır veren ahlâka yükseklik ne vicdandır,

Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır.

Yüreklerden çekilmiş farz edilsin havfı Yezdan'ın,

Ne irfânın kalır tesiri katiyen ne vicdanın.²⁶

Büyükkörükçü, diğer sûfilerin görüşlerine benzer şekilde havfı mânevî bir hal olarak kabul eder, ancak bu kavramı cemaati aydınlatmak amacıyla pratik bir boyutta ele alır. O, tıpkı İmam Gazzâlî gibi, vaazlarında dünya hayatının geçiciliğini ve âhiretin ebediliğini hatırlatarak, cemaatin Allah'ın azabından korku duymasını ve nefislerinin kötü eğilimlerinden sakınmasını öğütler. Bu yaklaşımıyla, cemaatin havf kavramını anlamasına ve bu mânevî hali yaşamasına yardımcı olmayı amaçlar.²⁷

1.2.2. Hayâ

Hayâ, Arapça kökenli bir kelime olup, sözlükte "utanmak" anlamına gelir. Bir kişinin ayıplanmaktan korkarak bir şeyi terk etmesi veya bir işten çekinmesi olarak

²⁵ Ebû'l-Kâsım Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî en-Nişâbü'rî, *Kuşeyrî Risalesi*, çev. Muhammed Çoşkun (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2020), 229-232; Ebû İshak İbrahim b. Ya'kub el-Buhârî el-Kelâbâzî, *Ta'arruf* Kelâbâzî, haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021), 162; Serrâc, *el-Lûma*, 108.

²⁶ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 175-176.

²⁷ Gazzâlî, *İhyâ*, 4/271.

tanımlanır. Terim olarak ise, “kötü bir işin yapılmasından veya iyi bir işin terk edilmesinden dolayı kişinin yüzünü kızartan sıkıntı” anlamına gelir.²⁸

Tasavvufta hayâ, nefsi kontrol etme, ahlâkı düzeltme, kötü huylardan uzaklaşma ve güzel huylar edinme gibi çeşitli yönleriyle ele alınır. Kur’ân-ı Kerim’de hayâ kelimesinin türevleri üç âyette geçmektedir. Bakara Sûresi’nde Allah’ın örnek vermekten “çekinmemesi”, Kasas Sûresi’nde Hz. Şuayb’ın kızlarından birinin Hz. Musa’ya olan “hayâlî” yaklaşımı ve Ahzab Sûresi’nde ise Hz. Peygamber’i üzmemekten “*utanan*” ancak hakkı söylemekten çekinmeyen Allah’tan bahsedilmesi bu kavramın Kur’ân’daki yansımalarıdır.²⁹

Tasavvufta hayâ kavramı muhtelif şekillerde açıklanmıştır. Mutasavvıflar genellikle hayâyı, kişinin Allah’ın verdiği nimetlerin farkında olmasıyla kendi kusurlarının farkına varması arasında ortaya çıkan bir hal olarak görürler. Bu hal aynı zamanda günahı ısrarcı olmamayı da içerir. Bu yaklaşıma örnek olarak Cüneyd-i Bağdadî, hayâyı “kişinin Allah’ın nimetlerini görmesi ile kendi kusurlarının farkına varması arasında oluşan bir haldir” şeklinde tanımlar. Ebü’l-Feyz Sevbân b. İbrâhîm el-Mısırî, (ö. 245/859) ise hayâyı, “geçmiş günahlardan dolayı kalpte uyanan bir heybet hali” olarak tanımlamıştır. Muhammed b. Musa el-Vâsıtî el-Ferganî, (ö. 320/932) de ilâhi emirleri çiğneyen ve haddi aşan kimselerin hayânın tadını alamayacağını belirtmiştir. Mutasavvıflara göre hayâ, kulun Allah’a karşı duyduğu derin bir saygı ve utanma duygusudur; ancak kalıcı değildir ve günahlarla zayıflayabilir.³⁰ Bu nedenle sûfiler hayâyı korumaya büyük önem vermişlerdir.

Tahir Büyükkörükçü, hayâyı bir günah ve ayıp mahcubiyeti korkusuyla, insandaki utanma ve çekinme hasleti olarak tanımlar. Ona göre hayânın en yüksek derecesi, Allah ve Resulünden utanmaktır. O insanların ne düşündüğünden çekinmekle oluşan hayânın daha az önemli olduğunu ifade eder. Büyükkörükçü, hayâyı İslâm ahlâkının temel taşı olarak görür ve Müslüman bir insanın ilk vasfının hayâ sahibi olmak olduğunu belirtir. Ona göre hayâ sahibi olmayan toplumlarda birlik, beraberlik ve sağlıklı bir düzen

²⁸ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, (Ankara: Otto, 2020), 108; Mustafa Çağırıcı, “Hayâ”, DİA (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 16/554-555.

²⁹ Serrâc, *el-Lûma*, 481; Kelâbâzî, *et-Ta’arruf*, 145; el-Bakara, 2/26; Kasas, 28/25; Ahzab, 33/53.

³⁰ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 360-364.

oluşamaz. Bu nedenle genç neslin hayâ ve edep üzere yetiştirilmesinin önemini vurgular ve Hz. Peygamber'i örnek almayı önerir.³¹

Büyükkörükçü'nün hayâ anlayışı, tasavvuf geleneğiyle uyumlu olsa da, bu kavramı sosyal hayata uyarlaması ve toplumsal boyutunu öne çıkarmasıyla farklılaşır. O, hayânın bireysel ahlâkın ötesinde, toplumun güzel ahlâklı bireylerden oluşmasında kilit bir rol oynadığını savunur. Halkın ıslahı ve genç neslin inşası için tasavvuftan faydalanan Büyükkörükçü, bu noktada Mevlânâ Celâleddin Rûmî'yi kendisine esas almıştır.

1.2.3. İhlâs

İhlâs, sözlükte “içtenlik”, “samimiyet”, “gönülden bağlılık” gibi anlamlara gelir.³² Bir amelin gösteriştan uzak, sadece Allah rızası için yapılmasıdır. Tasavvufî bir terim olarak ise, tüm ibâdet ve davranışların yalnız Allah'a has kılınması, başka düşüncelerden temizlenmesi demektir. Gazzâlî: Bilki her şeye bir şey katılması düşünülebilir. O şeyin arınması ile ona hâlis denilir. Tasviye ve durultma vazifesini yapan fiilde ihlâs adı vermiştir.³³

Kur'ân-ı Kerim'de, Allah'ın birliğini anlatan sûreye İhlâs adı verilmiştir. İhlâsın zıddı olan riya, insanlara gösteriş yapmak için amel işlemektir. “*Kur'ân, ibâdetlerin sadece Allah'a has kılınmasını emreder.*” Kehf Sûresi'nde de riyaadan sakınılması gerektiği ve Rabbine kavuşmayı dileyenlerin yararlı bir iş yapması ve Rabbine yaptığı ibâdete kimseyi ortak etmemesi gerektiği belirtilir.³⁴

Tasavvufta ihlâs, ibâdetin en temel parçasıdır. Sûfilere göre ihlâs, yapılan her şeyin tek amacının Allah'ın memnuniyetini kazanmak olması ve bu işlerin samimiyetle yapılmasıdır. İmam Kuşeyrî ihlâsı, ibâdetleri sadece Allah'a yaklaşmak amacıyla yapmak olarak açıklar. Başka amaçlarla yapılan ibâdetlerin ihlâsa zarar vereceğini belirtir. Serî es-Sakatî künyesiyle bilinen Ebu'l- Hasen Serî b. El-Muğallis es- Sakâtî

³¹ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 184; Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 33.

³²İbn Manzûr Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem, *Lisanu'l ' Arab*, Abdullah Ali el- Kebir vd. (Kahire Dâru'l- Meârif, ts. 2/1227.

³³İbn Manzûr, *Lisanu'l- Arab*, 2/1227; Seyyid Şerif Cürcânî, *Tarifât*, çev. Arif Erkan, *Arapça Türkçe Terimler Sözlüğü*, (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 15; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 129; Serrâc, *el-Lûma*, 57; Gazzâlî, *İhyâ*, 4/ 655; Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 169.

³⁴ Kehf 18/110; Zümer, 39/2.

(ö. 253/867) ise, sahip olmadığı bir şeyle insanlara güzel görünmeye çalışan kişinin Allah katındaki değerini kaybedeceğini söyler.³⁵ İmam Gazâlî ise ihlâsı bozan en önemli etkenin riya olduğunu ve bundan şiddetle sakınılması gerektiğini belirtir.³⁶

Tahir Büyükkörükçü ihlâs'ın, kişinin tüm eylemlerini yalnızca Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla gerçekleştirmesi anlamına geldiğini belirtir. Ona göre ihlâs, sadece ibâdetlerde değil, günlük yaşamın her alanında Allah'ın rızasını ön planda tutmayı gerektirir. Büyükkörükçü, ihlâsı, güzel bir niyetle ve yalnız Allah rızası için, saf bir kalple yapılan amel olarak tanımlamıştır. Amellerin değeri ve mükâfatı, ihlâs derecesine bağlıdır. Gösteriş için yapılan amellerin sonu hüsrân olduğunu söylemiştir. Büyükkörükçü, İslâm'ın altın çağındaki başarıların ve Türk milletinin tarihteki yükselişinin temelinde, ataların samimiyetinin ve Allah rızası için çalışmalarının yattığına inanır. Ayrıca ona göre Mevlânâ da “*Ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol*”³⁷ sözüyle ihlâsın önemine işaret etmiştir.³⁸

Tahir Büyükkörükçü ve diğer sûfilerin ihlâs konusundaki görüşleri benzerdir. İhlâsın temelinde samimiyetin ve halis niyetin yattığı konusunda hemfikirdir. Ancak Büyükkörükçü, ihlâsı toplumsal ve tarihsel bir bağlama oturarak farklılaştırır. Sûfiler ihlâsı daha çok kişisel bir tecrübe olarak değerlendirirken, Büyükkörükçü, ihlâsın toplumların ve medeniyetlerin inşasında kilit bir rol oynadığını değinerek vaazlarında ihlâs ile hareketin önemi üzerinde durmuştur.

1.2.4. Murakabe

Murakabe, sözlükte “gözetlemek”, “denetlemek”, “korumak” ve “kontrol etmek” gibi anlamlara gelir. Kulun, Rabbinin kendisinden haberdar olduğunu bilerek dikkatini belli bir noktaya yoğunlaştırmasıdır.³⁹ Tasavvufî ise murakabe, kulun gönlüne ve iç dünyasına Allah'ın vâkıf olduğunu bilmesiyle, kalbini ilâhî zikirden alıkoyan kötü

³⁵ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 350-352;

³⁶ Gazzâlî, *İhyâ*, 4/ 657-261.

³⁷ Bu söz her ne kadar Mevlânâ'ya atfedilmiş olsa da Abdülbâki Gölpınarlı bu sözün ona yakıştırılmış bir özet olduğunu ifade eder. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1951), 287.

³⁸ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 220-222; Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 93.

³⁹ Cürcânî, *Arapça Türkçe Terimler Sözlüğü*, 208; Tahir Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 186; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2016), 225.

düşüncelerden arındırmasıdır.⁴⁰ Bu, sûfî eğitiminde önemli bir yere sahiptir ve kulun nefsinin terbiye etmesini sağlar.

İmam Kuşeyrî, murakabeyi Cibril hadisindeki ihsan boyutuyla ilişkilendirir. Ona göre Hz. Peygamber'in "*Her ne kadar sen O'nu göremiyorsan da O seni görüyor*" sözü murakabeye işaret eder. Sûfiler, murakabeyi en faziletli ibâdetlerden biri olarak kabul eder ve onu, kulun Allah ile sürekli bir bağ kurmasını sağlayan bir ibâdet olarak görürler. Hasan b. Ali Dâmagânî, (ö. 425/1033) murakabenin kalbi kontrol etmek olduğunu vurgulayarak "*Gönlünüze iyi sahip olun. Çünkü Allah iç dünyanıza muttalidir*" der.⁴¹

Tahir Büyükkörükçü'nün murakabe anlayışı, Allah'ın Semî ve Basar sıfatlarına dayanır. Büyükkörükçü, murakabeyi bütün zahirî harekât ve sekenatta ve batınî havatıra ve niyette Hak Sübhanehû ve Teâla Hazretlerini kendine murakıp ve her haline muttali görmektir şeklinde tanımlar. O, vaazlarında Cibril hadisini kullanarak, bu sırrın her yerde ve her amelde tefekkür edilmesi gerektiğini, bunun sonucunda kişinin günahlardan arınıp pak bir hale geleceğini belirtir. Büyükkörükçü'ye göre murakabe bilinci, sadece bireysel değil, toplumsal düzeyde de önemlidir. Allah'ı murakabe ve tefekkür eden bireylerden oluşan bir milletin mutluluğa erişeceğini ifade eder. Bu bilincin, hak ve adalete riayet edilen, dürüstlüğü hâkim olduğu ve saygılı ilişkilerin kurulduğu bir toplumun oluşmasında etkili olduğunu savunur.⁴²

Tahir Büyükkörükçü'nün murakabe anlayışı, genel sûfî bakış açısıyla örtüşür. Ancak o, bu kavramı Allah'ın sıfatları üzerinden anlatır ve cemaatine murakabe bilincinin bireysel ve toplumsal öneminden bahseder. Büyükkörükçü, murakabenin pratik uygulanmasına daha fazla önem vererek geleneksel sûfî yaklaşımı güncel ve anlaşılır bir bağlama taşır.⁴³

1.2.5. Recâ

Recâ, sözlükte "*ümit, emel, beklenti, istek*" gibi anlamlara gelen, "*yeis*" kelimesinin zıddı olan bir kavramdır.⁴⁴ Tasavvufta ise recâ, kulun kendi amellerine

⁴⁰ Serrâc, *el-Lûma*, 101; Gazzâlî, *İhyâ*, 4/693; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 164.

⁴¹ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 326-323; Serrâc, *el-Lûma*, 103.

⁴² Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 231-233.

⁴³ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, s. 231.

⁴⁴ İbn Manzûr, *Lisanü'l Arab*, I, 454; Cürcânî, *Arapça Türkçe Terimler Sözlüğü*, 110.

değil, Allah'ın rahmetine, bağışlamasına ve lütfuna duyduğu güveni ifade eder. Genellikle havf (korku) kavramıyla birlikte ele alınır, çünkü sûfiler bu iki kavramın bir müminin kalbinde dengeli bir şekilde bulunması gerektiğine inanır.⁴⁵

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın rahmetini ümit edenler övülürken, ümidini kesenler yerilmiştir. Bakara Sûresi'nde, "İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihad edenler var ya, işte bunlar, Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah Gafûr ve Rahîm'dir" âyetiyle Allah'ın bağışlayıcı ve merhametli sıfatları vurgulanır. Hadislerde de recâ kavramı Kur'ân'daki anlamıyla kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in "Allah'ım! Rahmetini ümit ediyorum" diye dua ettiği rivayet edilir.⁴⁶

Tasavvufta recâ, tıpkı havf gibi geleceğe yönelik bir haldir. Sûfiler, bu iki kavramı bir kuşun iki kanadına benzetirler ve dengede olduklarında güzel bir uçuşun gerçekleşeceğini belirtirler. İmam Gazzâlî havf ve recâyı karşılaştırmalı olarak ele almış, bu kavramların toplum üzerindeki etkisine değinmiştir. Gazzâlî'ye göre bu iki hal, muttakîler için eşit olmalıdır. Genel olarak sûfiler, recâyı Allah'a karşı daima ümit içinde kalmak olarak ifade etmişlerdir.⁴⁷

Tahir Büyükkörükçü, recâ hakkında şunları söyler: "Bir Müslüman için Allah'tan daima korkup, rahmetinden de umut kesmemek lazımdır. Çünkü ibâdet ve taât bunların sevgiyle husule gelir."⁴⁸ Büyükkörükçü'ye göre korku ve ümit, kulların kalbinde olması gereken temel duygulardır. O, Mesnevî'den alıntı yaparak Allah'ın her bireyin hem ümitli hem de korkulu olmasını istediğini belirtir. Gençler için nefsanî arzuların daha baskın olması nedeniyle havfin, yaşlılar için ise nefsi isteklerin durağanlığından dolayı recânın daha ağır basması gerektiğini ifade eder.⁴⁹

Büyükkörükçü'ye göre recâ, her Müslümanda bulunması gereken bir duygudur. Müslümanlar, "duam kabul olmaz" gibi düşüncelere kapılmamalı, Allah'ın sonsuz merhametinden ümit kesmemelidir. Ancak, sadece ümide kapılıp Allah korkusunu

⁴⁵ Serrâc, *el-Lûma*, 109; Süleyman Uludağ, "Recâ", DİA (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 34/502.

⁴⁶ Uludağ, "Recâ", 34/502.

⁴⁷ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 238-239; Gazzâlî, *İhyâ*, 4/285; Serrâc, *el-Lûma*, 109.

⁴⁸ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 179.

⁴⁹ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 180; Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 103.

unutmamak da önemlidir. Büyükkörükçü, vaazlarında bu konuyu âyet ve hadislerle destekleyerek, havf ve recâ'nın dengeli bir şekilde yaşanması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁰

Büyükkörükçü'nün recâ konusundaki görüşleri, tasavvuf geleneğindeki genel anlayışla örtüşmektedir. Recâ, kulun Allah'ın rahmetine duyduğu güven ve umuttur. Büyükkörükçü, bu kavramı havfla birlikte ele alarak, müminlerin hayatında dengeyi sağlamanın önemine dikkat çekmiştir.

1.2.6. Sabır

Sabır, sözlükte “endişenin zıddı, zor durumlarda sakin olabilmek” anlamına gelir.⁵¹ Bela ve musibetler karşısında Allah'tan başkasına şikâyet etmemek, bir şeyi tutmak veya dayanmak gibi anlamlarda da kullanılır. Sabır, hem başa gelen zorluklara dayanma hem de Allah'a ibâdetle devam etme ve günahlardan kaçınma olarak tanımlanır. Sabrın karşısı ise telaş, kaygı ve yakınmadır.⁵²

Kur'ân-ı Kerim'de sabrın önemi ve sabredenlerin mükâfatları vurgulanmıştır. Bakara Sûresi'nde, “Sizi mutlaka biraz korku ve açlık ile biraz da mallardan, canlardan ve ürünlerden azaltmak sûretiyle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele!” buyrulurken sabredenlere müjde verilmiştir.⁵³

Hiz. Peygamber sabır için “*Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş kapsamlı bir nimet verilmemiştir*” diyerek sabrın önemine dikkat çekmiştir.⁵⁴

Sûfîler, sabrı, Allah'ın verdiği her şeye karşı tahammül olarak yorumlamıştır. *Kuşeyrî Risalesi*'nde sabır, başa gelen musibetler karşısında, hüsn-ü edebi muhafaza etmektir şeklinde tanımlanır. Bu, zorluklar karşısında dahi Allah'a olan saygıyı ve bağlılığı sürdürmek, isyan etmeden ve şikâyet etmeden O'nun takdirine razı olmak demektir. Kelâbâzî ise sabrın, Allah'ın iradesine teslimiyet ve O'na güvenmek anlamına geldiğini söyler. Sehl b. Abdullah Tüsterî'nin (ö. 283/896) “*Sabır, Allah Teâlâ'dan bir çıkış kapısını açmasını beklemektir*” sözü, sabrın pasif değil, aktif bir inanç ve umut

⁵⁰ Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 103.

⁵¹ İbn Manzûr, *Lisanü'l Arap*, V, 3905; Cürânî, *Arapça Türkçe Terimler Sözlüğü*, 136; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 222.

⁵² Ali ibn Muhammed es-Seyyid eş-Şerif Cürânî, *Arapça Türkçe Terimler Sözlüğü*, çev. Arif Erkan (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 136; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 222; Mustafa Çağırıcı, “Sabır”, DİA, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 3/337-339.

⁵³ Bakara 2/155.

⁵⁴ Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, çev. M. Fuâd Abdulbâki İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006, Kitâbü'z-Zekât, Bâb 50; Kitâbü'r-Rikâk, Bâb 20.

eylemi olduğunu gösterir. İmam Gazâlî ise sabrı imanın yarısı olarak kabul eder ve sabrın insana özgü bir özellik olduğunu belirtir. O, sabrın hayatın her alanında gerekli olduğunu ifade eder. Tasavvufta sabır, bela ve musibetlere karşı tahammül göstermek, Allah'ın takdirine razı olmak ve nefsin isteklerine direnmektir.⁵⁵

Tahir Büyükkörükçü sabrı musibetlerle ilişkilendirerek şöyle tanımlar: “*Sabır; acıya katlanmak, tab’a mülayim gelmeyen meşakkatli hallere telaş göstermeyip, Allah’tan başkasına halinden şikâyet etmemektir.*”⁵⁶ Ona göre sabırsız insanlar her zaman darlık içindedir, çünkü her şeyin kendi istedikleri gibi olmasını isterler. Oysa ki dünyada değişmeyen hiçbir şey yoktur. İnsan, başına gelen herhangi bir şeyde sabredip Allah’a teslim olsa, muhakkak feraha kavuşacaktır. Büyükkörükçü’ye göre huzurlu bir yaşam için sabır şarttır. Ancak sabrın yanlış anlaşılabilceği durumlar da vardır. Allah’a, dine ve mukaddes değerlere yapılan saldırılar karşısında sabretmek doğru değildir; bu durumlarda cevap vermek Müslüman için farzdır.⁵⁷

Tahir Büyükkörükçü’nün sabır yaklaşımı, geleneksel İslâm düşüncesiyle örtüşür. Ancak klasik dönem sûfîleri sabrın daha çok mânevî ve içsel boyutuna odaklanırken, Büyükkörükçü sabrın pratik ve toplumsal yönlerini ele alıp Kur’ân ve sünnette mevcut olan deliller ile açıklamalarda bulunur. O, sabrın günümüz insanının karşılaştığı zorluklar karşısında nasıl uygulanabileceği konusunda pratik öneriler sunmuştur.

1.2.7. Rızâ

Rızâ, sözlükte “hoşnutluk, razı olmak, memnun olmak” gibi anlamlara gelen, kızma ve darılmanın zıddı olan bir kavramdır. Tasavvufta rızâ, bir makam olarak değerlendirilir. Allah’tan gelen her şeye boyun eğerek kabul etme ve kalbin İlâhi takdir karşısında sükûnet bulmasıdır.⁵⁸

Kur’ân-ı Kerim’de ve hadislerde rızâ kavramı büyük bir önem taşır. Âyetler müminleri Allah’ın hoşnutluğunu kazanmaya teşvik eder. Rızâ, Allah’ın kulundan, kulun da Allah’tan razı olduğu eşsiz bir mânevî bağ ve huzur halini ifade eder. Mâide

⁵⁵ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 314; Serrâc, *el-Lûma*, s. 39; Kelâbâzî, *et-Ta’arruf*, 157; Gazzâlî, *İhyâ*, 4/112-117.

⁵⁶ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 194-195.

⁵⁷ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 194-195.

⁵⁸ İbn Manzûr, *Lisanü’l Arab*, III, 1663; Cürcânî, *Arapça Türkçe Terimler Sözlüğü*, 111; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 218; Serrâc, *el-Lûma*, 101; Gazzâlî, *İhyâ*, 4/586.

Sûresi'nde “Allah onlardan râzı oldu, onlar da Allah'tan râzı oldular” âyetiyle bu karşılıklı duruma dikkat çekilmiştir.⁵⁹

Tasavvufun ilk dönemlerinden itibaren sûfiler rızâ kavramına özel bir önem vermişlerdir. Kelâbâzî'nin *Ta'arruf*'unda yer alan görüşlere göre Cüneyd rızâyı “kulun iradesini terk etmesi” olarak tanımlarken, Zünnûn “kaderin tecellileri karşısında kalbin neşe içerisinde olmasıdır” demiştir.⁶⁰ Bu, Allah'tan gelen her şeyin hayırla olduğuna inanarak, O'ndan gelen her duruma sevinmek ve hoşnut olmak demektir.

Sûfiler arasında rızânın bir hal mi yoksa bir makam mı olduğu tartışılmıştır. Kuşeyrî, “Rıza kulun çalışması ile elde edilir ve bu açıdan o, bir makam sayılır. Sonu ise haldir ve bu açıdan kulun kazandığı bir şey değildir” diyerek rızâyı hem makam hem de hal olarak değerlendirmiştir. Ebul Kasım es-Sufî en-Nârabâdî, (ö. 425/1033) rızâyı ulaşmak isteyenlerin Allah'ın razı olduğu şeyleri yapması gerektiğini belirtirken, Ebu Abdullah Muhammed b. Hafif eş-Şirâzî, (ö. 371/982) ise rızâyı, kalbin Allah tarafından takdir edilen sıkıntılara sükûn bulması olarak açıklar. Sehl et-Tusterî'nin “Sevgilinin vuruşu acıtmaz” sözü, sûfilerin rızâ konusundaki teslimiyetçi yaklaşımını özetler niteliktedir.⁶¹

Tahir Büyükkörükçü'ye göre rızâ, “Başımıza gelen iyi ya da kötü her şeyin (kaza ve kaderin getirdiklerinin) Allah'tan geldiğine inanıp, kalbimizde bunlara karşı hiçbir isteksizlik ya da itiraz duymamaktır.” O, bir kulun rızâ makamına ulaşabilmesinin, ancak Allah'ın da o kuldan razı olmasına bağlı olduğunu belirtir. Büyükkörükçü, rızâyı salıkların değil, kâmillerin makamı olarak niteler. Allah'tan gelenlere razı olmamayı ve itirazda bulunmayı noksanlık ve mânevî hastalık olarak görür.⁶²

Büyükkörükçü, bir kulun Allah'ın kendisinden razı olup olmadığını anlamasının yolunu şöyle ifade eder: “Kul, Cenâb-ı Hak kendisinden râzı veya değil, bunu anlamak isterse kendisinin kaza ve kader karşısındaki haline baksın. Eğer O, Hak'tan gelene kalben râzı ise, Allah da ondan râzıdır”⁶³. Bu ifadeler onun rızâ anlayışının, sûfilerin karşılıklı rızâ düşüncesiyle örtüştüğünü göstermektedir.

⁵⁹ Mâide 5/119.

⁶⁰ Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, 167.

⁶¹ Serrâc, *el-Lûma*, 102; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 328-331; Gazzâlî, *İhyâ*, 4/ 594.

⁶² Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 204.

⁶³ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 205.

1.2.8. Şükür

Şükür, sözlükte yapılan iyiliği öğrenmek, nimetin değerini bilmek anlamına gelir. Terim olarak ise, “nimeti vereni düşünüp nimetini ikrar ve itiraf ile O’na hamd etmek ve o nimeti O’nun gösterdiği istikamette kullanmak” demektir. Şükür, dil, kalp ve bedenle yapılır. Dille şükür, Allah’a hamd etmek; kalple şükür, nimetin Allah’tan geldiğini tasdik etmek; bedenle şükür ise, azaları Allah’ın yasaklarından koruyarak O’nun buyruklarına uymaktır.⁶⁴

Kur’ân-ı Kerim’de şükür ve türevleri yetmiş beş yerde geçer. Bu âyetlerde Allah’ın nimetleri anlatılır ve şükredenlere verilecek mükâfatlardan bahsedilir. Allah, şükredilmesi halinde nimetleri artıracığını, nankörlük edilirse azabın şiddetli olacağını belirtir. Hz. Peygamber (s.a.s.), nâfile ibâdetlerini Allah’a şükür olarak görmüş, “*Şükredici bir kul olmayayım mı?*” diyerek şükürün önemini belirginleştirmiştir.⁶⁵

İmam Kuşeyrî gibi mutasavvıflar, şükürün insanın mânevî hayatındaki önemini vurgulamıştır. Kuşeyrî’ye göre “*Şükürün hakikati, ihsan sahibinin ihsanını zikretmek suretiyle onu övmektir.*” Ebu Bekir Dülef b. Cafer eş-Şiblî, (ö. 334/945) “*Şükür nimeti değil, nimeti vereni görmektir*” derken, Ebû Muhammed Ruveym b. Ahmed el Bağdâdî (ö.303/915) “*Şükür, bütün gücünü Allah’a şükretmek için sarf etmendir*” demiştir. Sûfiler için şükür, sadece dil ile yapılan bir övgüden öte, bir hal ve yaşam biçimidir.⁶⁶

Tahir Büyükkörükçü, şükürü Allah’a karşı duyulan derin bir minnettarlık duygusu olarak tanımlar ve bu duygunun dualarla ifade edilmesi gerektiğini belirtir. Ona göre şükür, her şeyin Allah’tan geldiğini bilerek ve nimetleri O’nun istediği gibi kullanarak yapılır. “*Allah Teâlâ’yı methetmek, sena etmek, büyükmek, ululamak, kendi aczini itiraf ile bütün saadetleri Yüce Mevla’mızdan beklemek veya önündeki nimetin kadrini bilmek, onu yerinde ve mahallinde sarf etmektir.*”⁶⁷ Büyükkörükçü, Mevlâ’nın verdiği nimetin azı olmayacağını ve şükredildikçe nimetin artacağını söyleyerek insanları şükretmeye yönlendirir. Büyükkörükçü, şükür konusunda dünyevî nimetlere karşı kanaatkâr olmanın önemine de dikkat çeker. İnsanları dünya hırslardan uzak durmaya

⁶⁴ Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2018), 174; Gazâlî, *İhyâ*, 4/149; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 255.

⁶⁵ İbrahim 14/7; Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 256; Mustafa Çağırıcı, “Şükür” DİA (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 39/259-261.

⁶⁶ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 300-302; Kelâbâzî, *et-Ta’arruf*, 164-165.

⁶⁷ Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü’den Vaazlar*, 176.

ve Allah'ın verdiği nimetlerle yetinmeye teşvik eder. O, insanın Allah'ın sonsuz nimetlerine tam anlamıyla şükredemeyeceğini, ancak elinden gelenin en iyisini yapması ve eksiklikleri için af dilemesi gerektiğini vurgular.⁶⁸

Büyükkörükçü'nün şükür yaklaşımı, klasik İslâm ve tasavvuf düşüncesiyle örtüşür. O, şükrü zorluklara karşı bir direnç mekanizması ve mânevî bir arınma süreci olarak görürken şükrün pratik ve toplumsal yönlerine de odaklanır. Büyükkörükçü, şükrün sadece bir teşekkür ifadesi olmadığını aynı zamanda bir bilinç, teslimiyet ve yaşam biçimi olduğunu altını çizmektedir.⁶⁹

1.2.9. Takvâ

Takvâ, sözlükte “yasaklardan kaçınma, korkma, nefsini azaptan koruma” gibi anlamlara gelen Arapça kökenli bir kelimedir. Tasavvufta takvâ, kalbi günahlardan temizlemek ve kulun, Allah'ın varlığından haberdar olarak şeriatın emirlerine uyması gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁰

Kur'ân-ı Kerim'de takvâ on yedi yerde geçer. Âyetlerde sorumluluk bilinci, müttaki kimselerin Allah'ın koruması altında olması, yüce ahlâk üzere olmaları ve takvanın sevgi temelli olması gibi anlamlar vurgulanmıştır.⁷¹ “*Yalnız benden korkun*”⁷² âyeti, yalnızca Allah'tan sakınılması gerektiğini belirtir. Hucurât Sûresi'nde ise “*Allah katında en üstün olanınız, en takvâlı olanınızdır*” buyrulmaktadır.⁷³

İlk zâhid sûfiler takvaya büyük önem vermiş, onu şüpheli şeylerden Allah'a sığınmak, O'nu sürekli zikretmek ve O'na şirk koşturmak olarak açıklamışlardır. Onlar, takvanın yerinin kalp olduğunu belirtmişlerdir. İmam Kuşeyrî takvanın aslını, önce şirkten, sonra günahlardan, ardından şüpheli amellerden ve en sonunda da kişiyi ilgilendirmeyen şeyleri terk etmek olarak ifade etmiştir. Sehl b. Abdullah et-Tüsterî kul için takvadan başka azık olmadığını söylerken, Ebul Abbas Ahmed b. Muhammed b.

⁶⁸ Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 176.

⁶⁹ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 200; Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 106.

⁷⁰ Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, 163; İbn Manzûr, *Lisanül Arap*, I, 207; Cürcânî, *Arapça Türkçe Terimler Sözlüğü*, 64; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 228; Serrâc, *el-Lûma*, 56.

⁷¹ Süleyman Uludağ, “Takva” DİA (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 39/484-486.

⁷² Bakara 2/41; Âl-i İmrân 3/175. Hucurat 49/13.

⁷³ Hucurat 49/13.

Sehl b. Âtâ el-Âdemi, (ö. 309/921) takvanın zahirî ve batınî olmak üzere iki yönü olduğunu belirtmiştir.⁷⁴

Tahir Büyükkörükçü, takvayı Allah Teâlâ'dan korkmak ve emirlerine muhalif bulunan her şeyin küçüğünden ve büyüğünden âzamî ihtimamla kaçınmak şeklinde açıklar. O, takvanın mertebelerini dörde ayırır: Küfür ve şirkten sakınmak, haram ve büyük günahlardan uzak kalmak, küçük günahlardan dahi çekinmek ve kalbi Allah'tan gayrı her şeyden arındırmak.⁷⁵

Büyükkörükçü, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sinden alıntılarla takvanın insanı nefsin arzularından kurtardığını söyler. *Mesnevî*'den bir beyitte, “*Dünya şehveti, külhan gibidir; takvâ hamamı ondan ısınır. Lakin müttaki olanlar bu külhandan kurtulmuş, saf ve temiz bir hale gelmişlerdir. Çünkü takvâ hamamında bulunmaktadır*”⁷⁶ denilerek takvanın arındırıcı gücüne işaret etmiştir. Büyükkörükçü, takva sahibi kişinin nefsinin arzularını kontrol altına aldığı, kendini kötü alışkanlıklardan arındığını ve Allah'ın rızasına uygun bir yaşam tarzı benimsediğini bu beyitle ifade etmiştir.

Büyükkörükçü'nün takva anlayışı, klasik tasavvuf düşüncesiyle uyum içindedir. O takvânın insanın iç dünyasını temizlemesi ve Allah'ın sevgisini kazanması için bir anahtar olduğunu belirtmiştir.

1.2.10. Tevbe

Tevbe, sözlükte “pişmanlık, günaha dönmeme, kalpten günahı vazgeçerek Allah'a yönelme” gibi anlamlara gelir.⁷⁷ Tasavvufta tevbe, günahlardan arınarak Allah'a tam bir yönelişle mânevî olarak yeniden doğuştur. Bu, kul ile Allah arasındaki perdelerin kalkmasını sağlayan derin bir içsel yolculuğun başlangıcıdır. Kuşeyrî, tevbeyi “şeriatın kötü gördüğü bir şeyden, onun iyi görüp övdüğü bir şeye dönmektir” şeklinde tanımlar.⁷⁸ Cüneyd-i Bağdâdî ve Sehl Tüsterî ise tevbenin, günahı unutmak olduğunu belirtir.⁷⁹ Bu “unutma”, günahı örtmek değil, bir daha işlememek

⁷⁴ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 200; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, 163.

⁷⁵ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 225.

⁷⁶ Tahir'ül Mevlevî, *Mesnevî Şerh*, (İstanbul: Şule Yayınları, 2011), c. 12, s. 12698, beyit 45.

⁷⁷ Kelâbâzî, *et-Ta'arruf* 156; Cürcânî, *Arapça Türkçe Terimler Sözlüğü*, 65; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 272.

⁷⁸ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 175.

⁷⁹ Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, 155-156; Gazzâlî, *İhyâ*, 4/10; Serrâc, *el-Lûma*, 92.

üzere terk etmektir. Genel olarak ilk dönem mutasavvıfları tevbenin Allah'tan sakınmak olduğunu belirtmiş ve işlenen günaha bir daha dönmek üzere yapılan ahit olarak algılamışlardır.

Tahir Büyükkörükçü, tevbeyi “dinen ve şer'an mâsiyet ve günahdan ibâdet ve tâata dönmektir” şeklinde tanımlar. Ona göre tevbe, Hakk'a açılan bütün kapıların kapısıdır ve tüm ibâdetlerin, hayırlı işlerin ve mânevî yükselişin anahtarıdır. Büyükkörükçü, herkesin tevbeye muhtaç olduğunu; günahkârlar, ibâdet edenler ve hatta mânevî olarak yüksek mertebelerde bulunanların bile tevbe etmesi gerektiğini belirtir. Ona göre tevbenin kişinin konumuna ve özel durumuna bakılmaksızın herkesin tevbeye ihtiyacı vardır.⁸⁰

Büyükkörükçü'ye göre gerçek tevbe samimi bir pişmanlık, günaha dönmeme kararlılığı ve ihlâsla yapılmalıdır. O, bu düşüncesini şu cümleyle ifade eder: “*Cenab-ı Zülcelâl Hazretlerinden, dünyada tam selamet, âhirette nihâyetsiz lütuf ve keramet talebinde bulunanlar Rablerine karşı; sıdk ve ihlâs ile tevbe ederler.*” Büyükkörükçü tevbenin sadece dil ile değil, kalpten hissedilen bir duyguyla yapılması gerektiğini vurgular. Kur'an-ı Kerim'deki nasûh tevbesine dikkat çekerek, bunun cennetle müjdelendiğini belirtir.⁸¹

Büyükkörükçü, Hz. Hamza'nın katili Vahşi örneğini vererek tevbe kapısının herkese açık olduğunu gösterir. Vahşi gibi ağır bir suç işlemiş birinin bile tevbe ederek Müslüman olduğu bir dinde, medeni bir insanın tevbe etmemesinin şaşırtıcı olduğunu söyler. Tevbenin her kul için bir fırsat olduğunu ve pişmanlık duygusunun bu sürecin başlangıcı olduğuna değinir. Büyükkörükçü'ye göre, tevbe kapısı her zaman açıktır. O, tevbeyi hem geçmiş hatalardan pişmanlık duyma hem de gelecekte daha iyi bir insan olma çabası olarak tanımlar. Tevbenin samimiyetinin ve aynı hataların tekrarlanmamasının önemine değinerek şöyle der: “Bütün geçmişler bundan (tevbeden ötürü) iyi olur. Geçen seneki zehir bundan, şeker halini alır.”⁸² Furkan Sûresi'nden bir âyeti alıntılanarak “Ancak tevbe edip iman eden ve salih ameller işleyenler müstesna.

⁸⁰ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 115-116.

⁸¹ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 116.

⁸² Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 111.

Allah işte onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir” ifadesiyle, tevbenin günahları iyiliğe çevirebileceğini ifade eder.⁸³

Tahir Büyükkörükçü’nün tevbe anlayışı, klasik mutasavvıfların görüşleriyle benzerlik gösterir. Her iki yaklaşım da tevbenin samimiyetine ve Allah’ın rahmetine sığınmaya vurgu yapar. Ancak Büyükkörükçü, tevbenin pratik ve toplumsal yönlerine odaklanarak, bireysel arınmanın yanı sıra toplumsal sorumlulukları da ele alır. O, tevbenin insanlara umut aşılayan ve onları Allah’a yakınlaştıran temel bir eylem olduğunu belirtir.

1.2.11. Zikir

Zikir, sözlükte “bir şeyi anmak, telaffuz etmek, zihinde hazır bulundurmak” gibi anlamlara gelir. Dinî literatürde ise zikir, Allah’ı anmak ve O’nu bir an bile olsa hatırdan çıkarmayarak gafletten kurtulmaktır.⁸⁴

Zikir, Kur’ân-ı Kerim’de Allah’ın nimetlerine şükür, O’nu övmek, hamd etmek ve tevekkül etmek gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. A’râf Sûresi’nde, “İçinden yalvararak ve korkarak aşikâre olmayan hafif bir sesle Rabbini an da gafillerden olma!” âyetiyle, müminlerin Allah’ı içtenlikle anması emredilir.⁸⁵

Hz. Peygamber de “Kulum beni zikrettiği zaman beni nasıl anıyorsa ben öyleyim ve onunla beraberim” buyurarak zikrin Allah’a yakınlık sağladığını vurgulamıştır.⁸⁶

Sûfîler için zikir, Allah’a giden yolda temel bir ibâdettir. İmam Kuşeyrî, zikrin Allah’a giden yolda çok güçlü bir esas, hatta bu yoldaki temel vazife olduğunu belirtir. O, zikri dil ve kalp ile yapılan olarak ikiye ayırır ve asıl olanın kalp ile yapılan zikir olduğunu söyler. Cüneyd-i Bağdadi’nin “*Seni zikrettim. Fakat bir an bile seni unuttuğumdan değil. Zikrin en kolayı dil ile olandır. Hâlbuki ben seni kalp ile zikrediyorum*” sözü, kalbî zikrin önemini gösterir.⁸⁷ Sûfîler, zikri sürekli hale getirmeyi,

⁸³ Furkan 25/70; Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 117.

⁸⁴ Kelâbâzî, *et-Ta’arruf*, 169; İbn Manzûr, *Lisanü’l Arap*, III, 1507; Cürcânî, *Arapça Türkçe Terimler Sözlüğü*, 185; Serrâc, *el-Lûma*, 295; Reşat Öngören “Zikir”, DİA (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 44/412-413.

⁸⁵ A’râf 7/205; Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 162.

⁸⁶ Sahih-i Buhari, *Kitabu’t-Tevhid*, Bâb 15- Hadis no. 7505.

⁸⁷ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 368.

yani zikir-i dâimîyi hedefler. Onların zikirden kastı Allah'ı anmak ve onu unutmamak için gösterdikleri çabayı ifade etmektedir.⁸⁸

Tahir Büyükkörükçü, zikri üç farklı türde sınıflandırır. Kalp ile zikir Allah'ın kudretini, azametini ve sanatını düşünmektir. Lisan ile zikir O'na hamd, şükür, istiğfar ve tekbir getirmek, Kur'ân okumaktır. Beden ile zikir ise namaz kılmak, oruç tutmak ve hacca gitmek gibi ibâdetleri yerine getirmektir. Büyükkörükçü'ye göre, bu sınıflandırmanın en üst mertebesi, “O'nun rızâsını gözeterek; O'nu görürcesine ibâdet etmek” olarak tanımladığı ihsan makamıdır. O, iblisin vesvesesinden kurtulmanın yolunun da zikir olduğuna dikkat çeker. “Şeytan hortumunu Âdem oğlunun kalbi üzerine koyar. Allah'ı zikrederse çekilir” hadisini hatırlatarak, kurtuluş için ismini dilimizden, fikrini gönlümüzden bırakmamak gerektiğini söyler.⁸⁹

Tahir Büyükkörükçü'nün zikir anlayışı, sûfî geleneğin temel prensipleriyle uyumludur. Ancak o, diğer kavramlarda olduğu gibi zikri de teorik zeminden ziyade günlük hayata taalluk eden yönüyle değerlendirir. Ona göre zikir, günlük hayata dâhil edilmesi gereken pratik bir ibadettir.

1.2.12. Zevk ve Şevk

Arapça kökenli olan zevk kelimesi, sözlükte “*lezzet, tat, özlem, heyecanlanma nefsin bir şeye meyletmesi*”⁹⁰ anlamına gelirken mânevî bağlamda ise, sûfîlerin bazı sırlara vâkıf olmaları sonucunda deneyimledikleri duygular ile ilimlerden duyulan hazzı ifade eder.⁹¹ Şevk kelimesi iştîyak ve özlemi ifade eden bir kelimedir. Kalbin, sevgilisine kavuşmak üzere çekilişine veya sevgili anıldığında kalbin heyecanlanmasına şevk denir. Şevk aramak ve bir emri intizar etmek gibi manalarda da kullanılmıştır.⁹²

İmam Kuşeyrî'ye göre şevk, sevginin bir tezahürüdür ve sevgiyle doğru orantılıdır. Yani, bir kimsenin Allah'a olan sevgisi ne kadar büyükse, O'na duyduğu şevk de o kadar artar. Nitekim o, “*Şevk, sevgiliye kavuşmak için kalbin coşup heyecanlanmasıdır. Sevgi ne kadar büyükse şevk de o kadar büyük olur*” demektedir.⁹³ Kuşeyrî, *Risâle*'de sûfîlerin şevk konusundaki söylemlerine geniş yer verir. Zevk ve

⁸⁸ Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, 170; Serrâc, *el-Lûma*, 295.

⁸⁹ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 74-126.

⁹⁰ İbn Manzûr, *Lisanü'l Arab* 4/2361.

⁹¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 298.

⁹² Gazzâlî, *İhyâ*, 4/549; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 253.

⁹³ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 527.

şevk kavramlarını mânevî deneyimlerin önemli unsurları olarak ifade etmiştir. Zevk, ilâhî bilgiye erişimden kaynaklanan içsel bir tatmin duygusunu ifade ederken, şevk ise Allah'a duyulan derin bir özlem ve arzu halini ifade etmektedir. İbn. Âta, şevk konusunda Şevkin, Allah'a kavuşma özlemi ile yüreğin yanması, kalbin tutuşup ciğerin parçalanması olarak ifade ederken bir diğer sûfi İbn Hafif ise Şevk kalplerin ilâhî vecd ile rahatlaması selamete ulaşması ve rabbine kavuşma arzusuyla hoşnut olması şeklinde ifade etmiştir. Genel olarak sûfiler zevk ve şevk kavramlarını Allah'a kavuşma ve onun rızasına ulaştıktan sonra duydukları sevinç halini ifade etmektedir.⁹⁴

Gazzâlî'ye göre şevk, Allah'a ve O'nun rızasına duyulan şiddetli arzu ve özlemi ifade eder. İhya'da şevk genellikle Allah'a duyulan muhabbet, Allah'ı gerçekten seven bir kalp, ibâdetleri bir yük olarak değil lezzetle yerine getirmekle ilişkilendirilmiştir. Oruç, hac vb. ibâdetleri şevkle yerine getirmek, âhiret özlemi, Allah'ın cemalini görme arzusu, mânevî yolculukta insanın Allah'a yakınlaşması vb. konuları şevk bağlamında ele alıp değerlendirilmiştir.⁹⁵

Tahir Büyükkörükçü zevk anlayışını, Mevlânâ'nın 'İbadetten zevk almalı ki taâtın semeresi görülsün. Ağacın özü olmalı ki yemiş versin' beyti üzerinden şöyle ifade eder: *"Bu beytinde Cenab-ı Mevlânâ açıkça şunu ifade ediyor: Kullukta esas ibâdettir. Allah Teâlâ'ya karşı vazife ubudiyeti vaktinde şevk ile yapmaktır."* Bu beyit ibâdetin sadece bir zorunluluk olarak değil, aynı zamanda Allah'a olan sevgi ve bağlılığın bir ifadesi olarak görülmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.⁹⁶ Şevkle yapılan ibâdetlerin, kişiye mânevî bir tatmin ve huzur getireceği ifade edilir. Büyükkörükçü, kulluğun gereğini yerine getirmedeki zevki şöyle bir misal ile somutlaştırır: *"Zevk ve şevk ile yapılan ibâdet ve ameller iştahla yenilen yemeğe benzer; ruha gıda, kalbe cila, cana sefa olurlar."*⁹⁷

Büyükkörükçü, her zümrenin kendi kabiliyetine yakın şeyden zevk aldığını söyler. Ehlullah olan evliyâ-yı kirâmın ilâhî aşktan, muhabbetten, Maşuk-u ebedî için gözyaşı akıtmaktan zevk aldığını ifade eder. Bu kişilerin zevklerinin kaynağı zikir ve fikir iken; âlimlerin ilimden, hikmetten, mütalaadan zevk aldığı gibi servetin ticaretten, maldan, paradan; çiftçinin ekip biçmekten zevk aldığını ve ehl-i masiyetin de

⁹⁴ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 527-529.

⁹⁵ Gazzâlî, *İhyâ*, 4/549-562.

⁹⁶ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 218.

⁹⁷ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 215.

sefehatten, barlar, gazinolar ve emsali yerlerden zevk alabildiğini belirtir. Büyükkörükçü'nün zevk anlayışı zevkin kişisel, bağlamsal ve dinamik bir deneyim olduğunun altını çizmiştir. Kişinin ilgi alanları, uğraşları ve mânevî seviyesi, zevk anlayışını ve deneyimini önemli ölçüde etkiler. Peygamberimizin sünnetinden zevk alanların, Allah katında daha büyük bir ödül elde edeceğini ifade etmiştir. Bu nedenle insanların geçici dünyevî zevklere kapılmaması gerektiği ve asıl mutluluğun Allah'a itaat etmekte olduğunu kavraması üzerinde önemle durmuştur. Büyükkörükçü'ye göre gerçek haz, ibâdetleri yerine getirmek ve ilâhî aşka bağlanmakla elde edilir. Dünyevî zevkler geçici ve yanıltıcıdır. Asıl mutluluk, Allah'a yakınlaşmak ve O'nun rızâsını kazanmaktır.

Büyükkörükçü, sûfî geleneğindeki zevk ve şevk kavramlarına özgün bir yorum getirir. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden ilham alarak, şevki ibâdet etme arzusu ve ibâdet sırasındaki coşku olarak tanımlamıştır. Bu onu, sûfîlerin zevki Allah'a kavuşma anında hissedilen mânevî bir haz olarak görmesinden ayırır. Büyükkörükçü'ye göre ibâdetin kendisi de bir zevk kaynağıdır. Mevlânâ'nın ibâdet ve aşk temalarını birleştiren ifadeleri, Büyükkörükçü'nün bu yorumunu destekler niteliktedir.⁹⁸

⁹⁸ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 216-217.

İKİNCİ BÖLÜM

TAHİR BÜYÜKKÖRÜKÇÜ'NÜN MEVLÂNÂ'YA BAKIŞI

Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın şahsiyetini ve toplum için taşıdığı önemi kendi perspektifinden ele almıştır. Mevlânâ'yı sadece bir şair olarak ele almamış, derin bir mutasavvıf ve mürşid-i kâmil olarak görmüştür. Onun eserlerinde en çok kullandığı kaynak *Mesnevî*'dir. Halkı din hakkında bilgilendirirken de çoğunlukla *Mesnevî* beyitlerinden yararlanmıştır. Büyükkörükçü'nün Mevlânâ'yı vaazlarında çokça anmasının nedeni hem Mevlânâ'nın gerçekte kim olduğunu anlatmak istemesi hem de halkı onun öğretileriyle aydınlatmak istemesidir. Bunu yaparken Mevlânâ ve *Mesnevî*'yi yanlış değerlendirenlere savaş açmış ve vaaz kürsüsünden onların eleştirilerine yanıtlar vermiştir.⁹⁹

Tahir Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın gerçek kimliğini ve mânevî derinliğini *Mesnevî*'den alıntılar eşliğinde cemaatine aktarmıştır. Bu çerçevede, *Mesnevî*'nin içeriğini ve Mevlânâ'nın tasavvufî düşüncelerini kendi yorumlarıyla birleştirerek sunmuştur. Büyükkörükçü Mevlânâ'nın evrensel mesajlarını içinde yaşadığı çağın sorunları ve ihtiyaçları çerçevesinde yorumlamıştır. Sevgi, hoşgörü, birliktelik gibi unsurları modern insanın ruhsal arayışına cevap verecek şekilde işlemiştir.

Büyükkörükçü *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî* adlı eserinde *Mesnevî*'yi temel alarak İslâm'ın şartlarından olan hac, namaz, oruç ve zekât gibi konuları detaylıca incelemiştir. Her konuyu *Mesnevî*'nin ilgili beyitleriyle açıklığa kavuşturmuştur. Ayrıca bu eserde tasavvufî terimleri *Mesnevî* beyitleri ışığında açıklamıştır. Büyükkörükçü, bu eserde Mevlânâ ve başyapıtı olan *Mesnevî*'yi Kur'ân ve sünnet merkezinde ele almıştır.

Büyükkörükçü'nün *Mesnevî*'den yararlanarak kaleme aldığı bir diğer eseri *Mevlânâ ve Mesnevî Gözüyle Peygamber Efendimiz*'dir. Bu eser Hz. Peygamber'in hayatını, fiziki özelliklerini ve ahlâkını *Mesnevî* rehberliğinde ele alınmıştır. Konular *Mesnevî*'nin süzgecinden geçirilerek titizlikle işlenmiştir. Hz. Peygamber'in *Mesnevî*'deki izdüşümleri ve Mevlânâ'nın gözünden nasıl anlaşıldığı halka sunulmuştur.

⁹⁹ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 10.

Diğer eserleri arasında doğrudan *Mesnevî* ile ilgili eser olmasa da Mevlânâ'nın şahsiyeti ve *Mesnevî*'nin içeriğiyle bağlantılı olabilecek eserler de mevcuttur. Büyükkörükçü vaazlarında Mevlânâ ve *Mesnevî*'yi halkın anlayabileceği sade ve anlaşılır bir dille ifade etmiştir.

Büyükkörükçü'nün Mevlânâ ve *Mesnevî* üzerine yazdığı eserler doğrudan bir şerh kitabı niteliği taşımaz. Büyükkörükçü için *Mesnevî*, sadece teorik bir metin değil, bizzat hayatın içine yansıyan ve pratik çözümler sunan bir rehberdir. Dolayısıyla, onun *Mesnevî* yorumları, ele aldığı vaaz konuları ve toplumsal meseleler üzerinden şekillenmiştir.

Tahir Büyükkörükçü'nün *Mesnevî*'ye yaklaşımı, onu geleneksel şarihlerden ayıran önemli bir farklılık arz eder. Büyükkörükçü, *Mesnevî*'yi akademik bir metin olmaktan çıkarıp, kürsüden halka hitap eden canlı bir rehbera dönüştürmüştür. Onun *Mesnevî* yorumu, eserin tasavvufi derinliğini sıradan vatandaşın anlayabileceği bir dile indirgeyerek günlük hayatın sorunlarına *Mesnevî*'den çözümler sunmuştur. Geleneksel şerhler, *Mesnevî*'nin her bir beytini dil bilgisel, edebi ve tasavvufî açılardan detaylıca incelerken Büyükkörükçü bu titiz akademik analizi bir kenara bırakmıştır. Büyükkörükçü'nün önceliği, *Mesnevî*'deki hikmetleri ve kıssaları, güncel olaylarla ilişkilendirerek cemaatine aktarmaktır. Vaazlarında bir olayı açıklarken veya bir ahlâkî meseleyi ele alırken *Mesnevî*'den seçtiği beyitleri adeta birer anahtar gibi kullanmıştır. Bu beyitler anlatılmak istenen konuyu pekiştiren, dinleyicinin zihninde somutlaştıran ve kalbine dokunan güçlü mesajlar haline gelmiştir.

Büyükkörükçü, *Mesnevî*'nin soyut tasavvufî kavramlarını bile pratik örneklerle ve sade bir dille yorumlamıştır. Örneğin, sabır, tevekkül, aşk gibi derin anlamlar taşıyan kavramları, dinleyicilerin kendi yaşam deneyimleriyle bağ kurabileceği şekilde sunmuştur. Bu sayede *Mesnevî*, sadece bir edebi eser ya da tasavvufî bir metin olmaktan çıkıp yaşanan hayatı anlamlandıran ve ona yön veren bir rehber konumuna gelmiştir. Onun *Mesnevî* yorumu bilgi aktarımından ziyade, mânevî irşat amacı taşımıştır. Bu durum, Tahir Büyükkörükçü'nün *Mesnevî*'ye olan derin bağlılığını ve onu geniş halk kitleleriyle buluşturma çabasını açıkça ortaya koyar.

Büyükkörükçü, *Mesnevî*'yi halka sevdirmeyi, Mevlânâ'nın mesajını geniş kitlelere ulaştırmayı hedeflemiştir. Onun için *Mesnevî*, bir ilim metninden öte, toplumu

irşat etmek ve mânevî bir uyanış sağlamak için güçlü bir kaynaktır. Bu bağlamda, Büyükkörükçü'nün en büyük önemi, Mevlânâ ve *Mesnevî*'yi akademik bir çerçeveden çıkararak, halkın gündelik hayatına taşımış olmasıdır. Onun yorumları, Mevlânâ'nın evrensel mesajlarını pratik bir dille sunan, halkı aydınlatmaya yönelik bir köprü görevi görmüştür. Bu yönüyle, Büyükkörükçü'nün katkısı, şerh geleneğini sürdürmekten ziyade, onu modern bir vaaz ve irşat formatına dönüştürmek olmuştur.

Sonuç olarak Tahir Büyükkörükçü doğrudan klasik anlamda bir şarih olarak değerlendirilemez. Çünkü onun eserleri, geleneksel şerh kitaplarındaki gibi kelime kelime veya beyit beyit açıklamalardan ziyade, Mevlânâ ve *Mesnevî*'nin mesajlarını daha çok vaaz ve irşat üslubuyla, halkın anlayabileceği şekilde aktaran yorumlar niteliğindedir. Dolayısıyla, Büyükkörükçü'nün çalışmaları akademik bir şerh olmaktan çok, Mevlânâ'nın öğretilerini çağdaş insanın hayatına rehberlik eden bir anlayışla yorumlayan vaaz ve tebliğ metinleridir.

2.1. MEVLÂNÂ TAVSİFLERİ

Tahir Büyükkörükçü, Mevlânâ'yı eserlerinde ve vaazlarında çoğunlukla romantik ve duygusal bir dille tasvir eder. Onu “aşk eri” olarak niteleyerek Allah'a olan tam teslimiyetini ve ilâhî aşkla yoğrulmuş kişiliğini vurgular. Ayrıca Büyükkörükçü için Mevlânâ, “Kur'ân'ın sırlarını keşfeden bir veli”dir ve kamil mükemmel bir ahlaka sahiptir.

Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın rol model bir şahsiyet olduğunu göstermek amacıyla onun şu özelliklerini ön plana çıkarır:

Güzel ahlâk: Mevlânâ'nın hoşgörülü, lütufkâr ve mütevazı karakteri, çevresine örnek teşkil etmiştir. Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın bu ahlâkını Kur'ân ve Hz. Peygamber'in sünnetine olan bağlılığına dayandırır.¹⁰⁰

İbadetlerdeki Hassasiyet: Mevlânâ'nın ibâdetlere verdiği önem ve bu konudaki titizliği, onun Allah'a olan şartsız teslimiyetinin bir yansımasıdır.¹⁰¹

Halkı İrşad Etme Misyonu: Büyükkörükçü, Mevlânâ'yı halkın mânevî gelişimine katkı sağlayan bir rehber olarak sunar. Mevlânâ'nın öğretilerini sade ve anlaşılır bir

¹⁰⁰ Ahmed Tanyıldız, “Tahir Büyükkörükçü'ye Göre İdeal Bir Müslüman Portresi olarak Mevlâna” (Konya: Selçuk Üniversitesi, Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, 2018), 344.

¹⁰¹ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlâna ve Mesnevi*, 215.

dille yorumlayarak, hem Mevlânâ'nın felsefesini geniş kitlelere ulaştırır hem de kendi vaizlik kimliğini bu yorumlarla pekiştirir.¹⁰²

Bu tasvirler, Büyükkörükçü'nün Mevlânâ'yı, halkın kolayca anlayabileceği, İslâm'ın temel kaynaklarına bağlı ve yaşantısıyla örnek teşkil eden bir rehber olarak sunduğunu göstermektedir. Büyükkörükçü, tüm bu tasvirleriyle Mevlânâ'nın halk nezdinde saygın bir konuma yerleşmesini ve “hakiki veçhesiyle Mevlânâ” profilinin ortaya konmasını amaçlamıştır. Bu yaklaşım, Büyükkörükçü'nün hem kendi vaaz üslubunu zenginleştirmesine hem de toplumu irşad etme hedefine ulaşmasına yardımcı olmuştur.

2.1.1. Aşk Eri

Tahir Büyükkörükçü, sohbetlerinde ve eserlerinde Mevlânâ'dan bahsederken, onu Allah'a kulluk yolunda adeta mum gibi eriyen, kendini tamamen bu yola adayan bir şahsiyet olarak ön plana çıkarmıştır. Mevlânâ'yı derin bir saygıyla anmıştır. Onun Allah'a olan gönülden bağlılığını ifade etmiş, ilâhî aşkla tutuşan ve tevhit inancı karşısında tüm varlığını ve benliğini arındıran eşsiz bir zat olduğunu belirtmiştir.¹⁰³

İlâhî aşktan duyulan mutlulukla şerefe nâil olunduğu belirtmiş, Allah'a duyulan bu aşkın kalıcı olduğu ve insanı diri tuttuğu ifade edilmiştir. Asıl aşkın ilâhî aşk olduğunu, diğer aşkların ise anlamsız olduğunu vurgulamıştır. Aşkın tarif edilemez bir duygu olduğu, sadece yaşayanın anlayabileceği bir deneyim olduğu dile getirilmiştir. Aşkı ancak aşığın bileceği, bu dünyada aşığın, aşktan bir çıkarımın olmadığı sermayesinin sadece Allah'ın rızası olduğu belirtilmiştir. Son olarak aşkın maşuku dışındaki her şeyi yakıp kül ettiği anlatılmıştır.¹⁰⁴

Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın mânevî derinliğini ve Allah'a olan aşkını anlatmak için çeşitli sıfatlar kullanmıştır. Bu sıfatlar, Mevlânâ'nın şair ve mutasavvıf kişiliğinin yanı sıra Allah'a olan aşkıyla yanıp tutuşan, tevhit inancıyla bütünleşen ve insanlığa mânevî bir rehberlik sunan müstesna bir şahsiyet olduğunu da ortaya koymuştur.

*“Aşk ve irfân bahçemizin şah gülü, Efendimiz'in has bahçesinde açılmış gülü,
Allah'ın has ve öz kulu, Cenâb-ı Mevlânâ, âşıklar sultanı, velîler zincirinin altın*

¹⁰² Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlâna ve Mesnevi*, 43.

¹⁰³ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 118.

¹⁰⁴ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 211-212.

halkası, serapa âşık, aşk eri, ömrünü aşk, muhabbet, vecd ve ibâdetlerle geçiren âşıklar sultanı, ârifler serdarı... ”¹⁰⁵

Büyükkörükçü, Mevlânâ’yı tavsif ederken yukarıda bahsi geçen sıfatları kullanarak onun mânevî kişiliğine dikkat çekmiştir. Mevlânâ’nın ilmî, irfânî ve amelî yönleriyle kâmil bir insan olduğunu, ilâhî aşkın cezbesiyle kullukta zirveye ulaştığını ve İslâmî ilimlerdeki hâkimiyetini içselleştirdiğini eserlerinde ve sohbetlerinde belirtmiştir. Büyükkörükçü’ye göre Mevlânâ’nın dünyadaki amacı, ilâhî aşk potasında eriyerek Allah’a kul olmaktır. Bu doğrultuda, Mevlânâ’nın her haliyle Allah’a yaklaşma gayreti içinde olduğunu, ilâhî aşkı zerrelerinde tutmak için bir an olsun O’nu anmaktan geri durmadığını ifade etmiştir. Mevlânâ ömrü boyunca Allah’a kul olmayı dilemiştir. Onun kul olmanın dışında bir yol tutmadığını belirten Büyükkörükçü, *Mesnevî*’den hareketle Mevlânâ’nın Allah’a olan bağlılığını ele alarak onun hakiki bir mümin olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁶

Büyükkörükçü, Mevlânâ’nın Allah’a olan derin muhabbetinin rastgele bir duygu olmadığına, aksine derin bir ilim ve irfânın sonucu olduğuna dikkat çekmiştir. Mevlânâ’nın muhabbetin evliya makamlarından bir makam olduğunu ve bu makama ancak ilim ve irfânla ulaşılabileceğini ifade ettiği beyiti şu şekilde yorumlamıştır: *“Allah’a karşı bu muhabbet, ilim neticesidir. Saçma sapan biri, böyle bir tahta nasıl oturur. Bu beytiyle Cenab-ı Mevlânâ Allah’a muhabbetin mâkâmât-ı evliyadan bir makam olup, bu makama ancak ilim ve irfânla çıkılacağını işaret ediyor.”¹⁰⁷*

Büyükkörükçü’nün yorumuna göre Mevlânâ’nın hayattaki en büyük amacı, ilâhî aşka ulaşmaktır. Mevlânâ, ömrü boyunca bu aşkın peşinde koşmuş ve ona ulaşmayı arzulamıştır. Bu ilâhî aşk, Mevlânâ için sadece bir duygu değil, aynı zamanda bir yaşam amacını ifade eder: *“‘Aşk içinde hayat bulan kimsenin yanında Allah’a kulluktan başka her şey küfürdür.’ Cenab-ı Mevlânâ bu beytiyle, insan olan bir varlığın, tek ve en mühim, her şeyden mukaddes vazifesinin ilâhî bir aşkla Rab’ına kulluk olduğunu beyanla ‘Arifler nezdinde, Allah’a ubudiyet ve itaatten başka her şey nankörlüktür’ diyor.”¹⁰⁸* Mevlânâ aşk ile ibâdetin bir bütün olduğunu, aşk olmaksızın ibâdetin de

¹⁰⁵ Tanyıldız, “Tahir Büyükkörükçü’ye Göre İdeal Bir Müslüman Portresi olarak Mevlânâ”, 344.

¹⁰⁶ Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü’den Vaazlar*, 89.

¹⁰⁷ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 207.

¹⁰⁸ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 169.

mümkün olmadığını belirtirken, Büyükkörükçü insanın asıl amacının ilâhî aşktan kaynaklanan bir kulluk olduğunu ifade etmiştir.

Mevlânâ, nefisini terbiye etmiş ve kullukta asıl olanın ibâdet olduğunu vurgulamıştır. İbadetlerini büyük bir özveriyle yerine getirmiş ve bu şekilde Allah’a karşı kulluğunun gereğini yapmıştır. Onun dünyadaki en büyük amacı Allah’a vuslat ve ilâhî rızâya ulaşmaktır. Bu amaç doğrultusunda ilâhî aşk ile İslâm’a sıkı sıkıya sarılmış ve tüm yaşamını Allah’ın rızâsını kazanmaya adanmıştır. Büyükkörükçü, Mevlânâ’yı Allah’a tam bir teslimiyetle bağlı, ibâdetle dolu bir hayat süren ve ilâhî aşkla yoğrulmuş bir şahsiyet olarak yansıtmıştır. Büyükkörükçü, Mevlânâ’nın aşkı farklı biçimlerde deneyimlediğini vurgulamış ve aşkın açıklanamaz olduğunu, yani “şerhinin olmayacağını” ifade ettiğini belirtmiştir. Bu durum, Mevlânâ’ya göre aşkın sadece yaşayan tarafından bilineceğini, dile getirilemez ve kalıplara sığdırılmaz derin bir duygu olduğunu gösterir.¹⁰⁹

Kısacası Büyükkörükçü, Mevlânâ’yı Allah’a tam bir teslimiyetle bağlı, ibâdetle dolu bir yaşam süren ve ilâhî aşkla yoğrulmuş bir şahsiyet olarak tasvir etmiştir.

2.1.2. Kur’ân Kâşifi Bir Veli

Tahir Büyükkörükçü, Mevlânâ’nın Kur’ân ve sünnet merkezli bir hayat yaşadığını ve bu doğrultuda Kur’ân ve sünneti temel esas kabul ederek hayatını şekillendiren bir velî olduğunu her fırsatta vurgulamıştır. Mevlânâ’nın Kur’ân’a olan bağlılığının altını çizen Büyükkörükçü, onun Kur’ân aşığı bir Müslüman ve Kur’ân’ın sırlarına vâkıf bir velî olduğunu ifade etmiştir. Öyle ki Büyükkörükçü, Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinin Kur’ân’ın tefsiri olarak değerlendirmektedir.¹¹⁰

Mevlânâ’nın Kur’ân’a olan bağlılığı çocukluğunda başlamıştır. “*Küçük yaşından itibaren dinî ilimlerde tebahhur eden Mevlânâ, tüm ömrü boyunca Kur’ân-ı Kerîm’i başucunda tutmuş, onu kendisi ve müntesipleri için hayat rehberi olarak tanımlamış gerçek bir mümindir.*”¹¹¹

Büyükkörükçü, kitaplarında ve vaazlarında Kur’ân âyetlerini açıkladıktan sonra *Mesnevî*’den beyitler okuyarak Mevlânâ’nın Kur’ân ile olan derin bağını ortaya

¹⁰⁹ Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü’den Vaazlar*, 260.

¹¹⁰ Tanyıldız, “*Tahir Büyükkörükçü’ye göre ideal Bir Müslüman portresi olarak Mevlânâ*”, 347.

¹¹¹ Tanyıldız, “*Tahir Büyükkörükçü’ye Göre İdeal Bir Müslüman Portresi olarak Mevlânâ*”, 347.

koymuştur. Ona göre Mevlânâ *Mesnevî*’sinde Kur’ân’ı belirli yöntemlerle açıklamıştır, ancak bu açıklamalar Kur’ân’ın tamamını kapsamamaktadır. Mevlânâ *Mesnevî*’yi kaleme alırken Kur’ân’a paralel bir öğretim yöntemi uygulamıştır. Kur’ân hafızı olan Mevlânâ *Mesnevî*’yi yazarak Kur’ân’ın öğretilerini kendi yorumuyla aktarmıştır.

Büyükkörükçü, Mevlânâ’nın huzuru Kur’ân’da bularak ahlâkını ve faziletlerini Kur’ân’a olan bağlılığıyla elde ettiğini ifade etmiştir.

“Mevlânâ’mız beşeriyeti arzu edilen medeniyet ve fazilet şahikasına çıkaracak ve istenilen huzura kavuşturan yegâne düsturun Kur’ân-ı Kerîm olduğuna inanıyor. ‘Ben sağ olduğum müddetle Kur’ân’ın Hâkimin kulu, kölesi hadimiyim’ demektedir.”¹¹²

Büyükkörükçü’nün yorumlarına göre Mevlânâ insanlığın karanlıktan aydınlığa çıkmasında ve dünya ile âhiret mutluluğuna ulaşmasında Kur’ân-ı Kerim’i tek kaynak olarak kabul etmiş ve yaşamı boyunca Kur’ân’a hizmet etmiştir. Böylece o Mevlânâ’nın Kur’ân’a olan bağlılığının ve Kur’ân’ın onun için ne kadar önemli olduğunun üzerinde durmuştur.¹¹³

Büyükkörükçü, Mevlânâ’yı Kur’ân’a sınıksız bağlı bir Müslüman olarak tanımlar ve Kur’ân’ı Allah kelâmı olarak kabul etmeyenlere karşı Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinden deliller sunar. “Aşk Eri Mevlânâ; ‘Kur’ân Fahri kâinatın dilinden dökülmüştür. Ama kim ona Allah Kelâmı değil derse kâfirdir. Allah dostu olan gerçek Müslüman Kur’ân’ın kucağına ve dergâhına sığınırsan orada 124 bin peygamberin ruhuyla kucaklaşırsın Kur’ân’ın her bir harfinde cennet ırmakları coşmaktadır’ der.”¹¹⁴

Büyükkörükçü, cemaatine verdiği vaazlarda Mevlânâ’yı savunurken onun Kur’ân’ı kendine hakiki rehber edindiğinin altını çizmiş, onun Kur’ân’dan bir an bile uzak durmadığını sıklıkla belirtmiştir. Mevlânâ’nın ‘Ben sağ olduğum müddetle Kur’ân’ın kulu, kölesi, bendesiyim. Muhammed Muhtarın yolunun tozu toprağıyım. Eğer bir kimse benden, bundan başkasını naklederse ben ondan da bizarım o sözden de bizarım’¹¹⁵ ifadelerini yorumlarken “Onu dinden dahi tenzih etmeğe çalışanlar şeriatten

¹¹² Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 12.

¹¹³ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 12.

¹¹⁴ Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü’den Vaazlar*, 101.

¹¹⁵ Celâleddin Rûmî, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984), c. 1, s. 68.

uzak görenler Mevlânâ'nın bu sözü karşısında utançlarından erimelidirler, hiç olmazsa uyanmalıdırlar¹¹⁶ diyerek Mevlânâ'yı şeriat dışı görenlere tepki göstermiştir.

Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın Kur'ân merkezli bir hayat yaşadığını ifade etmek için İslâm büyüklerinden alıntılar yaparak Mevlânâ'nın Kur'ân'a olan bağlılığını ve *Mesnevî*'nin İslâm âlimleri nezdindeki yerini ön plana çıkarmıştır. Özellikle Molla Câmî'nin *Mesnevî* hakkındaki beyitlerini aktararak *Mesnevî*'nin nasıl değerlendirildiğini ortaya koyar: “*Mevlânâ'nın Mesnevîsi köhne ve donmuş kalplere tazelik verir. Mesnevî âlimler için Cenabı Kibriya'nın hazinesi, cahiller içinse ejderhadır. Mesnevî esrar-ı Kur'ân'ın tefsiridir. Ehli tarikatın da yol göstericisidir.*”¹¹⁷

Büyükkörükçü, *Mesnevî*'nin Allah'ın birliğine işaret ettiğini belirterek Mevlânâ'nın “*Bizim Mesnevîmiz, vahdet dükkânıdır. Onda Birden başka ne görürsen o, puttur.*”¹¹⁸ ifadesiyle ilgili olarak: “*Evet, Mesnevî bir şeyden bahseder. O da Allah'tır.*” demektedir. Ayrıca, Mevlânâ'nın eserinde sadece tevhidi anlatmakla kalmayıp, onu yaşayarak huzur bulduğunu da dile getirmiştir.¹¹⁹

Özetle Tahir Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sini Kur'ân'la olan derin bağı üzerinden yorumlamıştır. Büyükkörükçü'ye göre Mevlânâ sadece bir şair değil, Kur'ân terbiyesiyle yetişmiş ve yaşamını Kur'ân öğretileriyle şekillendirmiş bir âlimdir. *Mesnevî*, bu eğitimin bir yansımasıdır ve Büyükkörükçü tarafından Kur'ân'ın bir tefsiri olarak görülür. *Mesnevî*'deki beyitler, Kur'ân'ın evrensel mesajlarını ve insanlığa sunduğu değerleri Mevlânâ'nın kendine özgü anlatımıyla sunmuştur. Büyükkörükçü Mevlânâ'nın yaşamı boyunca Kur'ân ahlâkıyla yaşadığını ve bu durumu *Mesnevî*'deki beyitlerle ortaya koyduğunu belirtmiştir. Böylece o, Mevlânâ'nın Kur'ân'a olan sarsılmaz bağlılığını ve Kur'ân'ın onun hayatındaki merkezî yerini açıkça ortaya koymuştur.

2.1.3. Mükemmel Ahlak Sahibi

Tahir Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın ahlâkını anlatırken büyük oranda *Mesnevî* beyitlerinden yararlanmıştır. Mevlânâ'nın mütevâzı bir hayat yaşadığını, onun örneklik

¹¹⁶ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 47.

¹¹⁷ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 61.

¹¹⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî-i Ma'nevî* (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991), c. 1, s. 12.

¹¹⁹ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 61.

teşkil eden ahlâkının çevresindekilere de büyük ilham kaynağı olduğunu belirterek onun ahlâkının İslâm'a uygun olduğunu belirtmiştir.

Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın ahlâkını anlatırken onun affedici, alçakgönüllü ve insanlara değer veren bir şahsiyet olduğunu vurgular. Mevlânâ'nın kendisine yapılan kötülükleri affettiğini, gösterilen aşırı ilgi ve alakayı hoş karşılamadığını ve kulluğun bilincinde kâmil bir insan olduğunu belirtir. Mevlânâ'nın hoşgörüsünü anlatırken onun halk arasında ayrı bir konumda olmasına rağmen halktan biri gibi davrandığını, kimseye el etek öptürmediğini ve insanlara hoşgörüsüyle yaklaştığını aktarır. Ona göre Mevlânâ'nın hayattaki gayesi Allah'a hakkıyla kul olmaktır. O bu durumu şu beyitle ifade eder: *“Ben kul oldum, kul oldum. Kulluk vazifemi layıkıyla eda edemediğim için mahcubiyetimden başımı öne eğdim. Her köle azad olunursa sevinir. Mesrur olur ben sana ne zaman kul olursam o zaman sevinir şad olurum ya Rabbi!”*¹²⁰

Büyükkörükçü, *Mesnevî*'deki bu beyitten yola çıkarak Mevlânâ'nın gerçek kulluk anlayışına işaret etmiştir. Ona göre Mevlânâ, yersiz yüceltmelere karşı kendisini diğer insanlardan farklı görmemiş ve dünya hayatındaki temel amacının Allah'a (c.c.) kul olmak olduğunu belirtmiştir. Mevlânâ'nın etrafında bulunan has müridleri hep fakir ve esnaftan oluşmuştur. Çelebi Hüsameddin, Ahî Ahmet, Ahî Çoban, Ahî Seyyid, Debbağ, Kâtip gibi mütevazı kimselerle oturmuş, onları yetiştirmekle meşgul olmuştur.

Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın devlet erkânına karşı olan tavrının, halka gösterdiği duruştan farklı olmadığını aktarır. Mevlânâ, halka duyduğu ilgi ve yakınlığı devlet adamlarına da gösterir; onların yanlış uygulamalarını eleştirdiği gibi, doğru bulduğu icraatlarını da takdir eder ve övgüsüyle karşılar. Mevlânâ'nın bu tavrını destekleyen bir alıntıya yer veren Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın yanlış yapan devlet görevlilerini nasıl uyardığını şu sözlerle gözler önüne serer:

Cenabı Mevlânâ her halinde ulvî tabiatlı ve sultanlara karşı bile müstağni bulunurdu. Hatıra binaen söz kat'a söylemezdi. O asrın emirlerinden İzzeddin Keykavus bir gün Molla-yı Rûm'un ziyaretine gelmişti. Umduğu kadar iltifat görmedi. Rica etti ki kendisine bazı nasihatlerde bulunsun. Mevlânâ 'Sana ne söyleyeyim. Çobanlık

¹²⁰ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 44. Bir bütün olarak bu alıntı Mevlânâ'nın eserlerinde geçmemektedir. Buna benzer ifadeler şunlardır: “Yâ Rabbi! Kulluğumda kusur ettim, fakat senden başkasına da eğilmedim.” (Celâleddin Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, çev. Abdülbâki Gölpinarlı (İstanbul: MEB Yayınları, 1991), c. 5, beyit 1936.) “İnsanlar azat olunca sevinir; ben, kullukta kaldıkça sevinirim.” (Celâleddin Rûmî, *Fîhi Mâ Fih*, çev. Tahsin Yazıcı (İstanbul: MEB Yayınları, 1992), 135.)

buyurmuşlar, kurtluk ediyorsun; bekçilik yap diyorlar; hırsızlık yapıyorsun. Allah sana sultanlık vermiş sen şeytanlık ediyorsun.’ demiştir.¹²¹

Büyükkörükçüye göre bu alıntı, Mevlânâ’nın makam sahiplerine karşı dahi sözünü sakınmayan, cesur ve ahlâkî duruşunu net bir şekilde ortaya koyar.¹²² Büyükkörükçü, Mevlânâ’nın ahlâk anlayışını değerlendirirken onun tek bağlılığının Allah’a olduğunu, kulluğun yalnızca Allah’a yapılması gerektiğine inandığını ve Allah’ın kulları arasında ayırım gözetmeden aralarında bulunduğunu aktarmaktadır. Bu yaklaşım, Mevlânâ’nın ahlâk anlayışının temelini oluşturan önemli unsurları da yansıtmaktadır.¹²³

Büyükkörükçü, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin, çocukları ve fakirleri çok sevdiğini, günahkarlara da merhamet ve sevgi ile muamele ettiğini söylemiştir. Onları içinde bulundukları kötü durumdan kurtarmaya çalıştığından, insanların derdiyle dertlendiğinden bahsetmiştir.¹²⁴

Tahir Büyükkörükçü, Mevlânâ’nın çocuklara karşı olan tutumuna bilhassa önem vermiştir. Onun çocuklarla özel olarak ilgilendiğini vurgulamıştır: *“Hatta birinde bir çocuk çağız bağırarak ne olur Hüdavendigar, işte oyunum bitiyor biraz dur da ben de elini öpeyim demişti. Mevlânâ bekledi çocuk oyunu ikmal edip geldi elini öptü.”*¹²⁵ Mevlânâ’nın bu mütevazı ve sevgi dolu yaklaşımını Hz. Peygamber’in hayatıyla ilişkilendiren Büyükkörükçü, onun da aynı yüksek ahlâkî sergilediğini belirtmiştir. Peygamber Efendimizin yolda çocuklara selam vermesi, onlara hediyeler sunarak gönüllerini alması, yetim ve fakir çocukları sevindirmesi gibi davranışları, Mevlânâ’nın ahlâkının İslâm’ın temel prensipleriyle ne kadar uyumlu olduğunu gösteren önemli alâmetlerdir. Bu durum, Mevlânâ’nın, insanlara sevgi, şefkat ve tevazu ile yaklaştığını ortaya koymaktadır.¹²⁶

Daha önce de belirtildiği üzere Büyükkörükçü, Mevlânâ’nın yaşamında Hz. Muhammed’in (s.a.s.) öğretilerinin belirleyici olduğunu söylemiştir. Bu görüşe göre Mevlânâ’nın ahlâkî gelişimi ve hem dünyevî hem de uhrevî mutluluğu, Hz. Muhammed’in (s.a.s.) rehberliğiyle şekillenmiştir.

¹²¹ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 43-44.

¹²² Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 45.

¹²³ Büyükkörükçü, *İslâm’da Edep*, 27-30

¹²⁴ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 52.

¹²⁵ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 52.

¹²⁶ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 52.

Büyükkörükçü Mevlânâ'nın edep konusundaki derin hassasiyetini vurgulamak için şunları dile getirmektedir: “*Edep, insan için mutlak bir fazîlet kaynağıdır. Belki insanlık ancak onunla kaimdir. Nitekim Cenâb-ı Mevlânâ: Gözünü aç da bütün kelâmullaha, Kur’ân âyetlerine bak; bütün manâyı, Kur’ân’ı edepden ibaret göreceksin, diyor.*”¹²⁷

Mevlânâ üzerine yaptığı bir başka konuşmasında edebîn mânevî urûc için bir araç olduğunu şu sözleriyle dile getirmektedir:

*Edepsiz kimse, yalnız kendini rezil ve perişan etmez; belki cümle âlemi fesada verir, sefâlet ateşine yakar” diyor. Demek ki, soysuz ve terbiyesiz yetişenlerden hem ana baba ve hem de cemiyet mesûldür. Çünkü milletin bağına çökmüş edepsizler, en tehlikeli mikroplardan daha zararlıdır. Bir verem veya kanser mikrobi, bir kişi, bazen bir kişiyi ceseden hasta ve rahatsız eder. Hâlbuki fena insanlar hiç de böyle değil.*¹²⁸

Bu sözlerden Büyükkörükçü’nün *Mesnevî*’ye atıf yaparak, ahlâkî sadece bir davranış biçimi olmaktan çıkarıp, mânevî bir yolculuk ve Allah’a yakınlaşma aracı olarak günümüz insanına sunduğu görülmektedir.

2.2. BÜYÜKKÖRÜKÇÜ’NÜN MEVLÂNÂ SAVUNUSU

Tahir Büyükkörükçü, vaazlarında ve eserlerinde başta Mevlânâ olmak üzere İslâm âlimlerini savunmuştur. Bu savunuların odak noktası ise daha çok Mevlânâ ve eseri *Mesnevî* olmuştur. Mevlânâ’yı İslâm’a bağlı, dindar bir kişi olarak görmüş, bu doğrultuda vaazlar vermiş ve eserler yazmıştır. Onun amacı, Mevlânâ’nın gerçek kimliğine ışık tutmak ve halkı doğru bilgilendirmektir.

Mevlânâ’yı dinsizlikle suçlayan ve *Mesnevî*’deki sembolik anlatımların dine aykırı olduğunu ileri süren kişilere karşı çıkan Büyükkörükçü, söz konusu eleştirilere *Mesnevî*’den örnekler vererek cevaplar sunmuştur. Amacı, halkın bu eleştirilerin tuzağına düşmesini engellemektir. Bu savunularla Mevlânâ’yı halka daha iyi tanıtmayı ve onun Anadolu coğrafyasındaki mânevî gücünü korumayı hedeflemiştir.

2.2.1. Yanlış Algılarla Mücadele ve Mevlânâ’yı Ashına Uygun Yorumlama Gayreti

Tahir Büyükkörükçü, Mevlânâ profilini çizerken onun mânevî şahsiyetini *Mesnevî*’den hareketle ortaya koymuştur. Ona göre Mevlânâ, Allah’a hakkıyla inanmış

¹²⁷ Avcu, *Tahir Büyükkörükçü’nün Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 32.

¹²⁸ Avcu, *Tahir Büyükkörükçü’nün Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 32.

bir kul, Kur'ân ve sünnete bağlı olan topluma öncü bir rol modelidir. Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın ibâdet aşkını ve titizliğini, insanları doğru yola çağırma konusundaki azmini, insanların umutsuzluğuna karşı duruşunu ve İslâm'ı savunmasını inceleyerek onun toplumca daha iyi anlaşılması için çaba göstermiştir. Bu gayretinin nedeni, Mevlânâ'nın gerçek kişiliğini ortaya koymaktır. Ayrıca, Anadolu coğrafyası üzerinde büyük etkisi olan Mevlânâ'nın hakikatini tanıtmayı amaçladığı da aşikârdır. Bu amaç doğrultusunda Büyükkörükçü, vaaz ve kitaplarında Mevlânâ'yı yeni nesil başta olmak üzere topluma tanıtmaya çalışmıştır.

Bu minvalde Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın sahip olduğu hasletleri şöyle sıralar: Mevlânâ, Allah Teâlâ'ya karşı sarsılmaz bir iman ve tam bir teslimiyetle birlikte, adeta bir volkan gibi coşan ilâhi bir aşka sahiptir. O, Peygamber Efendimize eksiksiz bir güven ve bağlılık duyan kâmil bir insandır. Kur'ân'ı hayatının temel düsturu olarak gören Mevlânâ, tüm iş ve amellerinde onun hükümlerine uyar, dünya ve âhirete dair hiçbir konuda Kur'an'dan ayrılmaz. Zikir ve ibâdetin zevkinde kendini kaybeden Mevlânâ, en büyük huzuru Allah'a kul olmakta bulur ve bir an bile O'ndan başkasına yönelmez. Geçici olan her şeyden yüz çevirir, tüm hizmetlerini din ve Allah yoluna adanarak insanların gafletten ve maddecilikten kurtulmaları için çabalar.¹²⁹

Tahir Büyükkörükçü, Mevlânâ'yı topluma örnek bir şahsiyet olarak sunmayı temel amaç edinir. Bu hedefe ulaşmak için öncelikle Mevlânâ hakkında oluşan yanlış algılarla mücadele etmiştir. Ona göre, Allah'ın insanlığa örnek olarak gönderdiği kişilerin en belirgin özelliği, söylediklerini önce kendi hayatlarında uygulamalarıdır. Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın da tüm sözlerini bizzat yaşayarak söylediğini ve eserlerini bu deneyimlerle oluşturduğunu belirtir. Mevlânâ'nın tek ilham kaynağının Allah yolunda olmak olduğunu belirtir ve onu sevmenin, övmenin, hatta ona olan aşkla kendinden geçmenin ancak imandan geçtiğini ifade eder. Büyükkörükçü, "Allah'ı seveni sevmek" düsturuna dayanarak, Mevlânâ gibi insanlığa örnek gösterilen birini anlamak için onun gerçek kimliğini kavramanın şart olduğunu düşünür. Bu yüzden konu hakkında yazdığı kitabında amacını net bir şekilde ortaya koyar: *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî* adlı eserinde Mevlânâ'yı ilâhi, Muhammedi ve hakiki yönüyle anlatmayı, bugüne kadar yeterince bahsedilmeyen gerçekliğini gün yüzüne çıkarmayı

¹²⁹ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 10.

hedeflemiştir. Bu ifadeler, Büyükkörükçü'nün Mevlânâ'yı savunma ve doğru bir şekilde tanıtmaya motivasyonunu açıkça ortaya koymaktadır.¹³⁰

Bu ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla Büyükkörükçü, en azından yaşadığı dönemde Mevlânâ'nın gerçek halinin karanlıkta kaldığını düşünmüş ve bunu aydınlatmak istemiştir. Bu amaç doğrultusunda vaaz kürsülerinde Mevlânâ'yı anmış ve *Mesnevî*'deki beyitlerin bir kısmını yorumlayarak cemaatine irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Böylece, Mevlânâ'nın mânevî tecrübelerini halka aktararak Mevlânâ kültürünün canlı kalmasına çaba göstermiştir. Vaazlarında *Mesnevî*'den beyitlerle hitap ettiği dinleyicilerine, Mevlânâ hakkındaki olumlu ve olumsuz düşüncelere anlaşılır cevaplar vermiştir. Bu nedenle, *Mesnevî* yorumları üzerinden Mevlânâ'yı konu edinerek onun gerçekte nasıl biri olduğunu, ibâdetindeki hassasiyetini, imanını ve amellerini anlatmış, Anadolu coğrafyası için Mevlânâ'nın önemini vurgulamış ve *Mesnevî*'den hareketle Mevlânâ'yı doğru bir şekilde tasvir etmeye çalışmıştır.

Kısacası, Tahir Büyükkörükçü, Mevlânâ'yı dine aykırı bir figür olarak değil, dine bağlı ve örnek bir şahsiyet olarak görmüştür. Bu savunuyu yaparken Mevlânâ'nın ibâdetlerine duyduğu derin saygının, Allah'a olan samimi bağlılığının ve Hz. Muhammed'e olan güçlü itimadının altını çizmiştir. Büyükkörükçü, Mevlânâ hakkındaki yanlış algıları düzeltmeyi amaçlayarak onu ahlâkî yönden üstün ve toplum için örnek bir figür olarak tanıtmıştır. Bu doğrultuda Mevlânâ'nın gerçek kimliğini ve düşüncelerini *Mesnevî* üzerinden halka aktarmış, ona yöneltilen eleştirilere karşı onu savunmuştur. Bu çabalarıyla o, Mevlânâ'nın İslam dünyası içindeki doğru yerini topluma tanıtarak yanlış algılarının önüne geçmeyi ve onun manevi mirasını korumayı amaçlamıştır.

2.2.2. Büyükkörükçü'nün Mevlânâ Eleştirilerine Cevapları

Tahir Büyükkörükçü, Mevlânâ'yı farklı şekillerde yorumlayan üç ana gruba yanıt vermiştir. Onun bu yaklaşımı, Mevlânâ hakkında dengeli bir bakış açısı sunmayı amaçlamıştır.

Büyükkörükçü, ilk olarak Mevlânâ'yı aşırı derecede yüceltenleri eleştirmiştir. Bu zümre, “Yeryüzü yaratılalı senin gibisini görmedi” gibi ifadelerle Mevlânâ'yı Peygamber Efendimiz'in bile önüne geçirmeye çalışır. Büyükkörükçü bu tutumu,

¹³⁰ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 10-117.

Mevlânâ'nın kulluk bilincine ve Hz. Muhammed'e olan bağlılığına aykırı bulur. Mevlânâ'nın “*Ben sağ olduğum müddetle Kur’ân’ın kulu, kölesi, bendesiyim. Muhammed Muhtarın yolunun tozu toprağıyım*”¹³¹ sözlerini hatırlatarak onun bu gibi aşırı yaklaşımlardan uzak olduğunu ifade eder.

İkinci grubu ise Mevlânâ'ya ve diğer evliyalara düşmanlık edenler olarak değerlendirir. Büyükkörükçü'ye göre bu kişiler kendi nefislerine uyararak, sadece muhalefet etmek amacıyla kin ve nefretle hareket ederler. Kendisinin eleştiriyeye karşı olmadığını, ancak kasıtlı olarak iftira atanlara karşı olduğunu belirtir. Mevlânâ'yı şeriattan uzak gören kişilerin büyük bir yanılgı içinde olduğunu ifade eder. Mevlânâ'ya yöneltilen vahdet-i vücud, hülul ve ittihat düşüncesine sahip olduğuna dair suçlamaları kesin bir dille reddeder ve bu iddiaların sahiplerinin yanıldıklarını dile getirir.¹³²

Büyükkörükçü, bazı çevrelerin Mevlânâ'yı “müşrik”, Muhyiddin İbnü'l Arabî'yi “Şeyh-i Ekfer” ve Yunus Emre'yi “zındık” olarak nitelendirmesine karşı çıkmıştır. Bu eleştirilere, yabancıların dahi Mevlânâ'nın eserleri aracılığıyla İslâm'ı tanıdığını ve Müslüman olduğunu örnek göstererek cevap vermiştir. Bu durumun, eleştirenlerin aksine, bu büyük şahsiyetlerin mânevî etkisinin bir göstergesi olduğunu belirtmiştir. Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın tek amacının Allah'a kul olmak olduğunu ve hayatını bu gayeye adadığını defaatle vurgular. *Mesnevî*'den örneklerle, Mevlânâ'nın geceyi ibâdetle geçiren, ilmini Allah rızası için kullanan ve dünya ile âhiret saadetine Allah yolunda arayan bir şahsiyet olduğunu anlatır. Ayrıca, Mevlânâ'yı müşrik olarak niteleyenlerin asılsız iddialarının bir kıymeti olmadığını belirtir ve bu tür kişileri “Paçası çamurlu, ağzından çeşitli kokular gelen bir şebeke” olarak niteler.¹³³

Büyükkörükçü'ye göre Mevlânâ'yı yorumlayan üçüncü grup ise her söz ve hareketinde itidali elden bırakmayan, Kur’ân ve sünneti rehber edinenlerdir. Büyükkörükçü, bu grubun Mevlânâ'yı doğru anladığını belirterek onları tasvip ettiğini açıklar. Bu grup, din büyükleri arasında ayırım yapmaz, onlara aşırıya gitmeden saygı gösterir ve onları ilahlaştırmaz. Bu yaklaşım, Büyükkörükçü'nün kendi tutumunu da yansıtır; o da Mevlânâ'yı hem ilahlaştıran hem de tekfir eden uçlar arasında orta bir yol izlemiştir. Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın eserlerinin İslâmî esaslara dayandığını ve ondan

¹³¹ Rûmî, *Dîvân-ı Kebîr*, c. 1, 64.

¹³² Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 37-36.

¹³³ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 62-69; Kandemir ve Dizbay, *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*, 245.

sapmadığını göstermeyi amaçlamıştır. Mevlânâ hakkında korkunun yerine muhabbeti, gözyaşının yerine çalıp çağırmayı getirmiştir gibi ithamların *Mesnevî* esas alınarak değerlendirilmesi gerektiğini söyler. O, Mevlânâ'yı “bizatihi dine müştak bir velî” olarak görmüş; ibâdetlerdeki huşusunu, Allah’a olan kulluğunu ve Hz. Peygamber’e olan bağlılığını vurgulamıştır. Büyükkörükçü, aleyhindeki tüm iddiaların aksine Mevlânâ'yı topluma örnek bir şahsiyet olarak sunmuş ve *Mesnevî*’yi temel alarak bu görüşü savunmuştur.¹³⁴

¹³⁴ Büyükkörükçü, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, 37-120.

SONUÇ

Geçtiğimiz yüzyıla damgasını vuran en etkin vazilerden biri olan Tahir Büyükkörükçü, Mevlânâ'nın günümüz insanları tarafından anlaşılması için önemli bir nitelik taşır. 86 yıllık hayatının büyük bölümünü toplumun irşadı için vaizlik yaparak geçirmiş ve pek çok insana ulaşan etkisi nedeniyle “Sultân'l-Vâizîn” olarak nam salmıştır. Vefatından sonra da vaazları izlenen Büyükkörükçü hala topluma seslenmeye devam etmektedir.

Hayatını ilim yoluna adanmış tasavvufî bir şahsiyet olan “Sultân'l-Vâizîn” zekâsı, ilimdeki derin kavrayışı ve mütevazı kişiliğiyle toplum için örnek bir zat haline gelmiştir. Toplumla iç içe bir yaşamı benimseyen Büyükkörükçü, toplumun ıslahı, kardeşlik, uhuvvet, birlik ve beraberlik duygularını önemsemiştir. Bu duygularla halka hitap ederek toplumun birlik ve beraberliğini sağlamaya çalışmıştır.

Büyükkörükçü halkı irşad misyonunu yerine getirirken en çok Mevlânâ'dan faydalanmıştır. Bir Mevlevî olan vaizin Mevlânâ'ya olan derin sevgisi, onu *Mesnevî* aşığı bir şârih olmaya götürmüştür. Her ne kadar müstakil bir *Mesnevî* şerhi yazmış olmasa da bir bütün olarak vaazları ve Mevlânâ üzerine yazdığı kitapları onu adeta bir *Mesnevî* şârihi konumuna getirmiştir.

Onun *Mesnevî* yorumları önceki meşhur şârihlerinkinden farklı olarak toplumsal konulara odaklanmaktadır. Nitekim bir halk aydını olarak onun hedefi toplumun İslâm ahlâkıyla yeniden şekillenmesidir. Büyükkörükçü, Türkiye'nin Osmanlı mirası üzerine kurulduğunu ve yeni neslin Osmanlı torunu olduğunu dile getirerek bu vatani yeniden medeniyetler zirvesine çıkarmanın yolunun ahlâklık nesiller yetiştirmekten geçtiğini savunmuştur. Onun bu hayalini gerçekleştirmede kullandığı yöntem İslâm büyüklerinin örnekliliğini halka aktarmaktır. Bu büyüklerin en büyüğü ise ona göre Mevlânâ'dır. Bu nedenle Mevlânâ'nın ahlâk anlayışını toplumda yerleştirmek için kitap ve vaazlarında özellikle *Mesnevî*'yi yorumlamıştır.

Büyükkörükçü'nün Mevlânâ yorumunun esas vurgusu, onun İslâm dini üzere bulunan bir veli olmasıdır. Mevlânâ'nın Kur'ân ve sünnet temelli bir hayata sahip olduğunu ve Mevlânâ'nın en önemli eseri olan *Mesnevî*'nin de Kur'ân'ın bir tefsiri niteliğinde olduğunu vurgulamıştır. Bu vurgunun esas mihverini Mevlânâ'nın şeriat dışı bir zat olduğu eleştirisine karşı çıkmak oluşturur. Onun müteşerri bir zat olduğunu ifade

etmek Büyükkörükçü'nün esas amacı olmuştur. Bu nedenle o, var olan yanlış Mevlânâ anlayışlarını tashih ederek onun “hakikatini” yani gerçek mahiyetini ortaya koymak için çabalamıştır. Nitekim *Hakiki Vechesiyle Mevlânâ ve Mesnevî* isimli kitabı tamamen bu amaca müteallik olarak yazılmıştır. Bir bütün olarak vaazları da Mevlânâ'nın gerçekte kim olduğunu ifade etmeye yöneliktir. Bunu yaparken *Mesnevî* beyitlerini yorumlamak suretiyle Mevlânâ'nın Kur'ân ve sünnet temelli bir hayat yaşadığını, Allah'a kulluktaki amacını, ibâdetteki hassasiyetini ve benzeri konuları ele alıp değerlendirmiştir. Böylece Mevlânâ hakkında kötü niyetli iddialarda bulunan grupların tezlerini çürütmeye ve toplumun doğru bir Mevlânâ algısına sahip olarak onu örnek almasını sağlamaya çalışmıştır.

Mevlânâ'yı toplum için önemli bir şahsiyet olarak değerlendiren Büyükkörükçü, Mevlânâ'yı halka yakınlaştırarak onun öğretilerini canlı tutmaktadır. Bu durum, yeni neslin Mevlânâ'nın aşk temelli tasavvuf anlayışıyla tanışarak İslâmî bir hayat yaşamasına katkı sağlayabilecek niteliktedir. Büyük bir Mevlânâ aşığı olan “Sultan'ı-Vâizîn”, “aşk eri” olarak nitelediği pîrinin öğretisini, kendi vefatından sonra dahi insanlığa aktarmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Avcu, Hasan, *Tahir Büyükkörükçü'nün Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2023.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el Câmiu's Sâhih*, thk. M.Fuâd Abdülbâki, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.
- Büyükkörükçü, Abdurrahman, “Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu” Ankara: *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, 2013.
- Büyükkörükçü, Muhammed Tahir, “Büyükkörükçü Tahir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1: 231-232, Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Büyükkörükçü, Tahir, *Hakiki Veçhesiyle Mevlânâ ve Mesnevî*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1997.
- Büyükkörükçü, Tahir, *İslâm'da Edep* İstanbul: Bedir Yayınevi, ts.
- Büyükkörükçü, Tahir, *Mevlânâ ve Mesnevî Gözüyle Peygamber Efendimiz*, İstanbul, Ahmed Said Matbaası, 1970.
- Büyükkörükçü, Tahir, *Mübarek Ramazan ve Oruç*, 3. Baskı, İstanbul: Çağlaloğlu Yayınları, 1969.
- Büyükkörükçü, Tahir, *Müslüman Peygamberini Tanımalısın*, 2.baskı, Ankara: Rahmet Neşriyat, 2001.
- Cürcânî, Ali ibn Muhammed es Seyyid eş-Şerif ve Erkan Arif, *Türkçe Terimler Sözlüğü*, 1. Baskı, İstanbul: Arapça Bahar Yayınları 1997.
- Çağrı, Mustafa, “Hayâ” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 16: 554-555, İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Çağrı, Mustafa, “Sabır” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35: 337-339, İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çağrı, Mustafa, “Şükür” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 39: 259-261, İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Dini Sohbetler. “Vaazları.” YouTube videosu, 22 Kasım 2011.
<https://youtube/ev7NJ8o8meA?si=0TtZtIouhUJYZ-24>. Erişim Tarihi 15/04/2024.
- Dini Sohbetler. “Vaazları.” YouTube videosu, 22 Kasım 2011,
<https://youtu.be/8eN25B5qNlQ?si=ybgJELBnZHn0DuK0>.
- Erişim Tarihi 18/08/2023
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlânâ Celâleddîn*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür

- Yayınları, 1951.
- İbn Manzûr, Cemâleddîn Muhammed b. Mukerrem. Lisân'l-'Arab, I-VI. Trc. Abdullah Alî el-Kebîr vd. Kahire, Dâru'l-Me'ârif, [t.y.].
- Kandemir, Fatma – Dizbay, Fatma Zehra. *Muhterem Müslümanlar Büyükkörükçü'den Vaazlar*. İstanbul: Erkam Yayınevi, 2019.
- Kara, Mustafa. “Havf.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 16:528-531, İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kelâbâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ya'kub el-Buhârî. *et-Ta'arruf*. Trc. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021.
- Kuşeyrî, Eb'l-Kâsım Abdülkerim b. Hevâzin el- en-Nişâbûrî, *Kuşeyrî Risalesi*, Trc. Muhammed Çoşkun. İstanbul: ilk Harf yayınevi, 2020.
- Öngören, Reşat. “Zikir.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44:412-413, İstanbul: TDV Yayınları 2013.
- Rûmî, Celâleddîn. *Dîvân-ı Kebîr*. Çeviren Abdülbâki Gölpınarlı. 7 cilt. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.
- Rûmî, Celâleddîn. *Fîhi Mâ Fih*. Çeviren Tahsin Yazıcı. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Rûmî, Celâleddîn. *Mesnevî-i Ma'nevî*. Çeviren Abdülbâki Gölpınarlı. 7 cilt. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Şahin, Bekir. “Sultan'ül Vâizîn Tahir Büyükkörükçü.” *Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları 26 Şehir Âlimleri Sempozyumu*, (11-12 Kasım, 2016)
- Tahir'ül Mevlevî. *Mesnevî Şerh*. İstanbul: Şule Yayınları, 2011. 12 cilt.
- Tanyıldız, Ahmed. “Tahir Büyükkörükçü'ye Göre İdeal Bir Müslüman Portresi olarak Mevlânâ.” *Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*, 2018.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2016.
- Uludağ, Süleyman. “Recâ.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 34:502, İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Uludağ, Süleyman, “Takvâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 39: 484-486 İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Uz, Mehmet Ali. *Konya Âlimleri ve Velîleri*. 3. Baskı. Konya: Meram Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.
- Varol, Hasan Hüseyin. *Yaşadıklarım ve Gördüklerim*. İstanbul: Hayra Hizmet Vakfı

Yayınları, 2015.

Yılmaz, Hasan Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 27 Baskı. İstanbul: Ensar Yayınları, 2018.

